

„Nem állítom, hogy ez egy sikertörténet”

Fodor Gáborral beszélget Bossányi Katalin

– 1995 májusában jelent meg egy összefoglaló beszélgetésünk a Mozgó Világban, amelyben sorra vettük miniszterségének ad-digi konfliktusait. Az utolsó kérdésemben azt tudakoltam, hogy a történetek ismeretében meddig tud, és meddig akar kitartani. Azaz meddig érvényes az a fogadalma, amit önmagának, a pártjának, a kormánynak tett, hogy legjobb tudása szerint szolgálja az oktatás és a kultúra ügyét? Akkor ezt válaszolta: „Ha én azt érezném, hogy az elveim ellenében kellene lépnem, vagy néhány, számomra fontos területen nem azt képviselné a kormány, amiben megállapodtunk, akkor nincs semmi, ami engem ehhez a székhez kötne.” Ezt tekintjük elvi deklarációnak. De utána azt mondta, hogy nagyon sok konkrét töréspont lehet. Például „Ha azt látnám, hogy a Nemzeti Alapntantervnek az elfogadtatására nincs esély, az ilyen lehet. Ha a kultúra finanszírozásában nincs mód a mai pártatlanság fenntartására, az ugyancsak arra készíthet, hogy felálljak. Ha megkérdőjele-

ződne az a koncepció, hogy nyitottabbá kell tenni a felsőoktatást, több diákot felvenni, s közben minőségi követelményeket állítani, akkor nincs miért itt maradnom.” Beszélgetésünkre két részletben került sor: az eleje akkor született, amikor lemondott. A második rész pedig akkor, amikor már átadta posztját Magyar Bálintnak. Szeretném tudni, hogy pontosan milyen okok vezettek döntéséhez!

– Természetesen kifejtem, hogy milyen elvi és konkrét okok vezettek ehhez a nem könnyű döntéshez. De nem szeretném, ha beszélgetésünk holmi „séreلمي listához” hasonlítana. Annak látom értelmét, ha – nem megkerülve a szakmai, politikai és morális konfliktusokat – megvonhatnám miniszterségem mérlegét: mit sikerült elérni, mit nem, s ennek kapcsán jutnánk el a lemondás okainak értelmezéséhez. Ám mivel egy interjúban nyilván túl hosszadalmas lenne, ha felsorolnám másfél év kemény munkájának állomásait, ezért hadd adjak át egy dokumentumot, amely mindezt összegzi.

3

Rövid áttekintés az MKM tevékenységéről az 1994. augusztus 1. – 1995. november 30. közötti időszakban*

Közoktatás

Legfontosabb feladatunknak a tartalmi szabályozás dokumentumainak elkészítését és bevezetését tartottuk. Ezek a dokumentumok a következők:

- az Óvodai Nevelés Országos Irányelvei,
- a Nemzeti Alapntanterv,
- az Alapműveltségi Vizsga Koncepciója,
- az Érettségi Vizsga Koncepciója.

A hatévi munka után végre elkészült Nemzeti Alapntantervet a Kormány már elfogadta, bevezetése 1998-ban kezdődik. Addigra az iskoláknak ki kell dolgozniuk, illetve el kell fogadniuk a helyi tanterveiket. A NAT bevezetésével megszűnik a központi tanterv – s így az állam direkt beavatkozása az iskolák szakmai munkájába.

A KOMA a Soros Alapítvánnyal együtt elindított egy rendkívüli fontosságú tartalmi megújítási programot. Ennek keretében a magyar középiskolákat felszerelik számítógépekkel, és lehetséges lesz az Internethez történő csatlakozásuk is, melynek révén a diákok számára elérhetővé válik a modern kommunikációs rendszerek megismerése és felhasználása.

* Erősen rövidítve.

Az Óvodai Nevelés Országos Irányelveit már megvitatta az Országos Köznevelési Tanács és némi módosításokkal jóváhagyta.

A tárca fontos célkitűzése volt a közoktatás rövid és hosszú távú stratégiájának megalkotása, amely a közoktatási törvényhozás alapját képezi s amelyet az elmúlt évtizedekben egyetlen miniszter sem tett le az asztalra.

A közoktatási stratégia kidolgozása két lépésben történt. Az első vitaanyagot 1995 januárjában adtuk közre, a második – immár a vita tapasztalatait figyelembe vevő végleges változat – idén decemberben kerül kiadásra.

A stratégiánkból kiemelendő legfőbb célkitűzésünk a középiskolai oktatás kiterjesztése, annak elérése, hogy a középiskolás korú fiatalok 75–80%-a érettségit szerezzen az ezredfordulóra. A tartalmi szabályozás és a stratégiai elképzelések megfogalmazása kellő alapot ad az 1993. évi közoktatási törvény módosításához.

A továbbiakban módosítottuk, ill. kiegészítettük a szakmai követelmények kiadásáról szóló 16/1994. (VII. 8.) MKM rendeletet;

– módosítottuk a gimnáziumi érettségi vizsgaszabályzatról, a szakközépiskolai érettségi-képesítő vizsgaszabályzatról, a pedagógiai-szakmai szolgáltatásokról, a nevelési-oktatási intézmények működéséről, a tankönyvvé nyilvánításról, a tankönyvtámogatásról és az iskolai tankönyvellátás rendjéről szóló jogszabályokat;

– részt vettünk a szakképzési törvény módosításának, a közalkalmazotti törvény módosításának előkészítésében;

– elkészítettük és megjelentettük az Országos szakértői és vizsgáztatói névjegyzéket;

– kidolgoztuk a japán kormánysegély felhasználásával a tankönyvellátás helyzetének fel-tárása és a piaci környezetű tankönyvgyártásra való áttérés lehetséges koncepcióját.

Felsőoktatás

Az 1993-ban elfogadott a Felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény (Ftv.) megteremtette a magyar felsőoktatás átalakulásának legfontosabb feltételeit.

4 Ugyanakkor a kellő előrelátás hiánya miatt a jogszabály súlyos ellentmondásokkal és hiányosságokkal rendelkezik.

Ennek feloldására az MKM kidolgozta a Felsőoktatás Fejlesztésének Irányelveiről szóló Országgyűlési Határozatot, a felsőoktatás fejlesztésének középtávú, 2005-ig szóló koncepcióját, amely világossá teszi, milyen célokat kíván a kormány elérni és ehhez milyen eszköz-rendszert kell hozzárendelni. Jelenleg készül a meghozandó, módosítandó jogszabályok elkészítésének ütemezése. Lehetővé vált, hogy az Országgyűlés folyamatosan számon kérje a kormánytól a fejlesztési program megvalósítását. A Parlament 1995. október 24-én elfogadta az Országgyűlési Határozatot. 1995. január 1-jével az egységes felsőoktatás-irányítás szellemében a kormány a művelődési tárca hatáskörébe utalta az agrár- és egészségügyi felsőoktatás költségvetési támogatását. Így megtörtént az intézmények teljes körű átvétele. A széttagolt intézményrendszer valós integrálásának első lépéseként 1995. július 1-jétől létre-jött a Kossuth Lajos Tudományegyetem és az Ybl Miklós Főiskola debreceni tagozatának, valamint a Janus Pannonius Tudományegyetem és a Pollack Mihály Műszaki Főiskolának az integrációja. A közoktatási változásokkal összhangban 1994 szeptemberében döntött a kormány az új típusú 4 éves tanítóképzés 1995. szeptemberi bevezetéséről, ugyanakkor a tárca megkezdte az 5 éves egyetemi szintű tanárképzés általánossá tételének szakmai előkészí-tését. Az 1994–1995-ös tanévre 15%-kal, a 95–96-os tanévben 10%-kal növekedett a hall-gatók létszáma. Az 1993-tól folyó doktoranduszképzésben mindkét tanévben mintegy 750 fővel növekedett az ösztöndíjas hallgatók száma.

Az 1995. évi március 12-i Bokros-csomag bejelentése nyomán a felsőoktatásban jelentős létszámleépítések történtek: mintegy 6500 álláshely szűnt meg, ebből a végkielégítéssel tör-tént felmentések száma 3000. (A többi nyugdíjazás, üres álláshely felszámolása stb.)

A leépítés végrehajtásához az MKM a szakmai testületekkel közösen egy differenciált elvrendszert dolgozott ki.

A leépítések nyomán jövőre mintegy 4,1 milliárd Ft megtakarítás jelentkezik.

A normatív finanszírozás koncepcionális kimunkálása megtörtént, a szakmai pontosítások és szakmai viták folyamatban vannak, az 1996. évi átállás előkészítése megfelelő ütemben folyik. A normatív finanszírozás bevezetése gyökeresen megújítja a felsőoktatás eddigi, mára elavult finanszírozási gyakorlatát.

Az új rendszerben lehetővé válik a források feladat- és teljesítményarányos elosztása. Előre lehet tervezni s a rendszer hatékonyabban támogatja a felsőoktatás fejlesztési célkitűzéseit (növekvő hallgatólétszám, struktúraváltozás, hatékonyságnövelés). Az új rendszerben megszűnik vagy minimálisra csökken az évközben osztogatott pénzek rendszere, így alku helyett az intézmények saját gazdálkodásukra, szakmai munkájukra támaszkodhatnak. Módosítottuk a felvételi jogszabályt, eltöröltük a központi felvételi vizsgát, így e téren teljes körűvé vált az intézmények autonómiája. Egyúttal a diákok számára minden eddiginél szabadabb választási és bejutási lehetőséget teremtettünk a felsőoktatásban.

Kultúra

A kormányváltás után hozzáláttunk ahhoz, hogy a korábbinál pontosabban kijelöljük az állam szerepvállalását a kultúrában, valamint hogy a kormányprogramnak megfelelően áthelyezzük a hangsúlyokat is.

Törekvéseink megvalósításához mindig széles politikai és szakmai támogatást igyekeztünk szerezni. A műhelymunka eredményeit összegzi az „Elvek és teendők” című dokumentum, egy olyan elvi alapvetés, amely a rendszerváltás óta vártott magára. Erre építve, hosszabb előkészítés után ezen a nyáron 12 pontban foglalta össze a tárca újító elképzeléseit a kultúra finanszírozása terén.

A kormány 1996-ra befejezi a Magyar Alkotóművészeti Közalapítvány vagyonpótlását, és stabilizálódott a művészek nyugdíjpénztára is. Sikerült kiterjeszteni a kordedvezményes nyugdíjazás rendszerét a színművészekre. A fiatal művészek számára rendkívül fontos (Derkovits, Móricz stb.) ösztöndíjak havi összegét 11500-ról 19000 Ft-ra emeltük. A korábbi mecenatúra mellett új módokon támogattuk a könyvszakmát: könyvkereskedelmi pályázattal, iskolakönyvtári beszerzési akcióval, és folyamatban van egy piacokonform hitelgarancia program kialakítása. A tárca gyökeresen új színházi finanszírozási rendszert dolgozott ki, amely 1996-tól lép életbe. Ez egészségesebb tehermegosztást eredményez a központi költségvetés és az önkormányzatok között, egyszersmind többletpénzekhez is juttatja a színházi területet.

Kulturális programok és teljesítmények

A Nemzeti Kulturális Alap egyre inkább betölti a neki szánt kitüntetett helyet a szellemi és művészi kezdeményezések felkarolásában. Számos magyarországi és külföldi esemény rendezésével és támogatásával teremtettük meg az alkotók bemutatkozási lehetőségét: Velencei Biennále, Bartók Év, Hamburgi Magyar Napok, Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál. Ugyancsak nagy jelentőségű rendezvényekre került sor a közművelődés területén: 1994. őszi Pécs (művelődési otthonok összejövedele), 1995. tavasz, Győr (Művelődéseméleti Konferencia).

Megszerveztük a Nemzeti Színház gondjaival és jövőjével foglalkozó szakmai tanácskozást, előkészítettük a főrendezői pályázatot. Vitát és kormánydöntést kezdeményeztünk a színház leendő épületével kapcsolatban.

Az autópálya-építésekkel összefüggésben nagyszabású régészeti feltárásokat és leletmentési programokat támogattunk.

Törvény-előkészítő tevékenység

Hosszas politikai és szakmai egyeztetések után megszületett az új szellemi levéltári törvény.

Kidolgoztuk a helyi rádió- és televízióstúdió-engedélyeket szabályozó kormányrendelet módosítását.

Elkészült a műteremlakások értékesítésére és kezelésére vonatkozó jogszabály, és megteremtettük a feltételeit annak, hogy ezt a jogot a jövőben a Magyar Alkotóművészeti Közalapítvány gyakorolja.

Részt vettünk a közművelődés szakemberképzési koncepciójának és a kapcsolódó rendeleteknek a kidolgozásában.

Többszöri teljes átdolgozás és hosszás hatpárti egyeztetés után a parlament elé terjesztettük a médiatörvényt.

Kidolgoztuk a non-profit törvény koncepcióját, amelynek szakmai egyeztetése folyamatban van; ezt követően a tárcák közötti egyeztetésre küldjük.

Kulturális intézetek

A minisztérium kidolgozta a külföldi kulturális intézeti hálózat korszerűsítésének átfogó koncepcióját.

Folyamatban van az MKM külkapcsolati szervezeti struktúrájának átvilágítása, s a szükséges következtetések levonása után az egész szervezetrendszer megújítása.

Budapest, 1995. november 30.

– Szeretném, ha mindenekelőtt négy jellegzetes „vádra” válaszolna. Az első így hangzik: Fodor Gábornak nem volt határozott koncepciója!

– Már régóta foglalkoztam oktatás- és kultúrpolitikával, így pontosan tudtam, hogy mit szeretnék elérni. Már a Fidesz-ben töltött években is én vezettem az oktatási kabinetet, majd én voltam az egyik kidolgozója a kormányprogram oktatás-, kultúr-, ifjúsági, sport-, egyház- és kisebbségpolitikával foglalkozó részeinek. Múltkori beszélgetésünkkor már részletesen elmondtam – ezért most csak utalok rá –, hogy egyebek között ezért sem kértem szakmai garanciákat a koalíciós partnerektől miniszteri kinevezésemhez. Hiszen okkal remélhettem, hogy saját programjuk következetes valóra váltását segíteni fogják. Ez utóbbi túl optimista elképzelésnek bizonyult. Ami a koncepciómat illeti, erről lehetne hosszán beszélni, de igyekszem címszavakban összefoglalni. Mind az oktatásügyben, mind a kultúrában alapvető reformokat kívántam megvalósítani, amelyek nyitottabb szemléletet, toleránsabb világlátást, magasabb minőséget, hatékonyabb működést tartalmaztak. Át kívántam formálni a középfokú oktatást, a felsőoktatásban pedig az univerzitás felé kívántam haladni: több diák, szabadabb tantárgyválasztás, többlépcsős képzés, s a képzési fokozatok és az intézmények közötti átjárhatóság megvalósítása. A kultúrában le kívántam bontani a túlbonyolított állami kötöttségeket és függőségeket, s helyébe a pontosabban körülhatárolt, de független kurátorokra bízott közalapítványi rendszerű állami mecenatúrát állítani. Alapelvem, hogy nem ideológiák alapján kell támogatni a különböző kulturális tevékenységeket, hanem kizárólag az értékek és a teljesítmények alapján. Ezzel kapcsolatos hitvallásomat a *Mozgó Világ* múltkori beszélgetésünk címűl is adta: „Kultúrharc nincs, nem is lesz!”

– A második vádpont: Fodor Gábornak nincs szervezési, államigazgatási tapasztalata. Rádásul nem elég munkabíró, utál értekezni, nem bír a saját apparátusával. Mi erre a válasza?

– A látszat és a valóság, ami a közigazgatási munkát s egy minisztérium irányítását jelenti, nagyon különböző. Mivel jó-gász vagyok, így a közigazgatás eleve nem jelentett nekem olyan ezoterikus mezőt, mint ahogy sokan a laikusok közül gondolják. Miközben a kultúrában és az oktatásban ezernyi partikuláris érdeket sértő, rendkívüli jelentőségű átalakulás kezdődött meg, eközben a minisztérium történetében ismeretlen volumenű létszámcsökkentést hajtottunk végre szerkezeti átalakítással együtt. Ebben a borzalmasan nehéz, embert próbáló időszakban az apparátus, az itt dolgozók többsége igazán példásan viselkedett, s úgy vélem, kölcsönösen megtanultuk becsülni egymást. Egyébként jó néhány igazgatási újítást vezettem be a minisztériumban, mint például a rendszeres, kezdő és befejező időponttal rendelkező értekezletek mechanizmusát, a szigorú írásbeliséget, a széles körű szakmai egyeztetések rendszerét, annak a megtanulását, hogy minden ügyet össze kell tudni foglalni három gépelt oldalban stb. (Ebben a munkában nagy segítségemre volt Honti Mária tapasztalatával, bölcsességével; fantasztikus titkárságvezetőm, Belia Anna és a nagyon nehéz munkáját végző kabinetfőnököm, Bárdi Katalin.) Én nagyon sokat tapasztaltam az elmúlt másfél évben. A legfontosabb: semmiféle eredményt nem tud az ember elérni az apparátus ellenében. A másik: ha a tárca szervezetét nem alakítja radikálisan át az új feladatoknak megfelelően, akkor a bürokrácia önmozgása révén nem jut egyről kettőre. Nos, én állítom: nekem sikerült megnyerni az MKM-et a változtatásokhoz. Amikor átvettem a minisztériumot, a teljes káosz uralkodott, féléves papírok porosodtak elintézetlenül, az emberek bizonytalanok és bizalmatlanok voltak. Nem haboztam, átfogó reformokat kezdeményeztem, amelyek bizony keményen érintettek személyeket, pozíciókat, kialakult kapcsolatrendszereket. S ehhez hozzászem: 1994 közepén 689-en dolgoztak a szaktárcánál, ma 578-an vannak, s a 36 főosztály helyett 29 működik egy sokkal egyszerűbb, áttekinthetőbb és mű-

ködőképesebb struktúrában. A leépítések-
nél nagyon ügyeltem arra, hogy a lehető
leghumánusabb megoldásokat alkalmaz-
zam, ugyanakkor az új feladatokra szak-
mailag alkalmatlan emberektől elköszön-
jek. Hozzáteszem: volt kísértés – külső
készítés is – úgymond a „tisztogatásra”.
Hiszen köztudott, hogy az előző kormány
kvázi komisszár-rendszer alakított ki en-
nél a minisztériumnál és kapcsolódó intéz-
ményeinél. Én azonban sose néztem, hogy
kinek milyen a pártállása, kizárólag a tel-
jesítménye alapján igyekeztem minősíteni.
Ezzel „kivívtam” néha a barátaim ellenér-
zését is. A minisztérium nem csupán szer-
vezetileg modernizálódott, hanem szelle-
miségében is: a „civil service”-jelleg már
sok helyütt dominánsabb benne, mint a hi-
vatalnoki attitűd. Távozásomkor szerve-
zett, összeszokott, csapatmunkára kész ap-
parátust hagyok hátra, amely képes arra,
hogy az ezredforduló túlélő programo-
kat beindítson és menedzseljen – ha hagy-
ják. Egyébként az államigazgatáson belül
az MKM-ben van a legerősebb szakszerve-
zet. Amikor a kollégák elbúcsúztattak, a
szakszervezeti vezető azt mondta: kíván
még maguknak hasonló karakterű, humá-
nus, e tisztséget nem hatalomnak, hanem
valóban szolgálatnak tekintő minisztert.

– *A harmadik vád: Ön senkivel sem tu-
dott együttműködni, minden politikai
irányzat ellenérzését kiváltotta, ráadásul a
koalíciós pártok háttérbázisát, az úgyneve-
zett „médiáértelmiséget” is elidegenítette.*

– Hogy miért állt és áll a tárca és szemé-
lyem állandó politikai támadások kereszt-
tüzében, azt már a múltkori beszélgeté-
sünk során is elmondtam. Röviden erről
csak annyit: a személyem körüli viharok
akkor kavarodtak fel, amikor – még 1994
őszén – az MSZP egyes köreiből felerősöd-
tek a hangok: vagy ki kell szorítani az
SZDSZ-t a koalícióból, vagy mőresre taní-
tani. Azért lehettem én a célpont, mert az
oktatás és a kultúra az, ahol a leg-
könnyebb hidat verni a jobboldali pártok
irányába. De ütközési felület ez a tárca a
kultúrharc – valamennyi – felkent bajno-
kának is. Azt se feledjük, hogy ezen a terü-
leten burjánoznak a legjelentősebb – a köz-
véleményt és a politikát is közvetlenül be-
folyásolni képes – érdekcsoportok. A befo-
lyásos értelmiségi csoportok sajtóságos –
és számomra igen fájdalmas – távolságtar-
tásáról, néha ellenséges magatartásáról
csak annyit mondanék: amikor én minisz-
ter lettem, megszűnt az előszobázás. Meg-

szűnt, hogy neves írók, újságírók, művé-
szek, tudósok, professzorok idetelefonál-
nak, kijárnak ezt azt: hol maguknak, hol
barátaiknak. Én azt mondtam: sem a bará-
taimnak, sem az ellenfeleimnek nem jár
külön elbírálás, protekció, kiváltság. Ha ál-
lami támogatás kell, tessék pályázni, s be-
járni a mindenki számára kötelező elbírál-
lási utat. Mert hogy most már tényleg vége
az Aczél-korszaknak.

– *A negyedik vád: Fodor Gábor túlzottan
elvi politizálást végez, ráadásul a kellesténél
lojálisabb a kormányhoz!*

– Büszke vagyok arra, hogy ha barátaim
és ellenfeleim egyaránt azt tekintik a „gyen-
gémnek”: következetes elvi politizálást kép-
viselek. Ha van erősségem, akkor talán ép-
pen ebben kereshető. Ami pedig a lojalitást
illeti: amíg én tagja voltam ennek a kor-
mányzati csapatnak, kötelező etikai sza-
bálynak tartottam, hogy kifelé – ez egyaránt
érvényes a nyilvánosságra és a szakmai-ba-
ráti társaságokra is – ne támadjam a koalí-
ció különböző intézkedéseit. Amikor nem ér-
tettem egyet a döntésekkel, akkor vélemé-
nyemnek a koalíciós partnereknél, vagy a
kormányzati fórumokon hangot adtam.
Tudtam kompromisszumot kötni, de csak
addig, amíg úgy éreztem, hogy az elveimmel
nem ellentétes. S most, amikor betelt a po-
hár, nem kürtöltem előre tele a sajtót a pa-
naszaimmal, hanem levontam a következté-
éseket, és beadtam lemondásomat.

– *Akkor nézzük a konkrétumokat. Kezd-
jük a sokat vitatott Nemzeti Alaptantervvel.
Ez most siker vagy kudarc?*

– Olyan kompromisszum, ami még vállal-
ható volt, ugyanakkor szakmailag kifejezet-
ten sikernek ítélem meg. Ráadásul a Nemze-
ti Alaptantervvel kapcsolatos munkák ak-
kor gyorsultak fel, amikor 94 nyarán hiva-
talba léptem, s elfogadására is még a lemon-
dásom előtt sor került. Tehát ez szorosan
összekapcsolódik azzal a másfél évvel, amíg
én voltam a miniszter. Ezt nem hivatkozás-
ból hangsúlyozom, hanem éppen annak tu-
datában: nagyon sok minden megindult a
kultúra és az oktatás területén, amiből a po-
litika és a közvélemény ma még vajmi keve-
set érzékel, de a szakma tudatában van an-
nak, hogy a reformok visszafordíthatatlanok.

– *A szakmai, szakszervezeti, politikai el-
lenállás ellenére?*

– Meggyőződésem, hogy az erős politikai
ellenszél ellenére is Magyar Bálint követ-
kezetesen azt fogja folytatni, amit én el-
kezdtem. Lehetnek persze stílusbeli, mód-

szerebeli eltérések, adódhatnak különbségek a személyiségek mássága okán, de a lényegen ez nem változtat, remélem.

– *Akkor vissza a tantervhez. Azt ígérte, hogy mire az 1995-ös oktatási év beindul, lesz Nemzeti Alaptanterv. És lett is. Csak milyen?*

– Olyan, amelyet a szakma akart. Rendkívül széles körben tájékozódunk, több tízezer pedagógus véleményét kértük ki, ami először fordult elő a NAT hatéves történetében. Ezt öntöttük azután egységes szerkezetbe, amit a kormány elfogadott. Egyébként Báthory Zoltán helyettes államtitkár kitartó munkája nélkül nem jutott volna révbé az Alaptanterv hajója.

– *Ez olyan alaptanterv, amely Fodor Gábor édesgyermeké?*

– Egy liberális felfogású ember számára a Nemzeti Alaptanterv azért fontos, mert filozofikus újításnak tekinthető. Egy évszázados tradíciót változtat meg a közoktatás és a közgondolkodás tekintetében. Nem központilag szabályozott inntentől kezdve az oktatás, nem egy központi elgondolást kell a pedagógusoknak szolgálai módon végrehajtaniuk, hanem a kreativitásukon és az önállóságukon múlik, hogy a minimumkritériumok mellett a kereteket miként töltik ki tartalommal. Tehát ez szakítás a hagyományos porosz utas, központosított iskolarendszerrel, és hatalmas erővel nyitja ki a kaput a szabadabb szellemű, a világra kíváncsi pedagógia előtt. E lehetőséghez képest másodlagos, hogy a tartalma mennyire felel meg az én ízlésemnek. Hiszen ha rajtam múlik, akkor én nem teljesen ilyet csináltam volna. Azt gondolom, hogy sok szempontból elég konzervatív a NAT. Például én nem ragaszkodtam volna a lineáris történelemoktatáshoz, még nagyobb hangsúlyt adtam volna a kommunikációs ismereteknek, idegen nyelvnek, informatikának, egészséges életmódra nevelésnek... De azt gondolom, hogy a szabadelvű gondolkodásba belefér, hogy tudomásul vegyem: a szakma többsége ehhez ragaszkodott. Tehát számomra a NAT mint filozófiai áttörés volt a lényeg. A tartalmáról pedig úgy gondolom, hogy pontosan tükrözi a szakma önképét. De tovább megyek: pontosan megmutatja, hogy mennyire konzervatív nálunk a közgondolkodás.

– *Mégis, milyen ez a szakmai önkép?*

– Hát elég tanulságos bizonyítvány kekedik ki belőle. A NAT úgy indított, hogy maximum az ötven százalékát kívánja meghatározni a tanítandó tananyagának.

Valamint azt javasoltuk – ez jelent meg a későbbi vitákban tévesen az iskolaszervezet megváltoztatásaként –, hogy nyújtsuk meg két évvel az általános iskolai képzést, de a középiskola utolsó két évében már nagyon célra orientáltan az érettségire, illetve a továbbtanulásra, pályaorientációra készítsük fel a diákokat. A kérdőívekre beérkezett válaszok tömegéből viszont az derült ki, hogy a tanárok félnek az ilyen nagy szabadságtól. „Mit fogunk akkor tanítani a rendelkezésünkre álló időben?” – kérdezték vissza. Kiderült, hogy a magyar pedagógus társadalom jelentős része kétségbeesik attól a gondolattól, hogyha nem írják neki elő az utolsó mondatig, hogy mit és hogyan tanítson.

– *Ez történelmi tradíció, vagy az elmúlt negyven év, az elhallgatások, a féligazságok pedagógiájának következménye?*

– Mind a kettő, de talán nagyobb szerepe van ebben a tradíciónak. Én egyébként azt tapasztaltam, hogy a totális ideológia időszakok sok tekintetben kontinuitást mutat a húszas-harmincas évek, sőt az egész magyar modernizáció gyakorlatával. Amit a pedagógia tükröz, az több, mint a tudás vagy az ismeretátadás módja. Ez egyfajta értékválasztás. A porosz utas megoldás rögzült a társadalom mélyrétegeiben, s a mai napig megüli a társadalmi tudatot. A pedagógusok ezt látják maguk körül, ezt tanulták, s ezt örökölték át. De nem szeretnék igazságtalan lenni, mert ugyanakkor a pedagógusoknak van egy hallatlanul nyitott, kreatív rétege is. Ezek a tanárok – s ez messze nem csak Budapestre igaz – a totális ideológiák időszakában is kísérleteztek, újítottak, s megtalálták a szellemi szabadságnak, értékátadásnak azokat a keskeny ösvényeit, amelyeken rávezethették tanítványaikat a felvilágosult, önálló, kételkedő, s egyben toleráns világra.

– *Ez azért egy szimbolikus értékű tanulás?*

– Feltétlenül, hiszen nem mindegy, hogy milyen értékeket örökítenek át. Az egyetemistákkal a tandíjúgy kapcsán kibontakozott konfliktusom pontosan mutatja, hogy ez a tradíció oda vezethet, hogy a jövő értelmisége nem akar élni a neki felajánlott szabadsággal.

– *Sokan megvádolták azzal, hogy szét akarja verni a bevált iskolaszervezetet...*

– Ellenkezőleg: a törvénymódosítással éppen azt akartuk elérni, hogy stabilizálódjék a jelenlegi nyolc plusz négyes iskolaszerkezet, s ezen belül a különböző iskola-

típusok között teremtdjön meg az átjárhatóság lehetősége. De hangsúlyozom: én nagyon amellett lennék, hogy toldjék ki az úgynevezett elemi iskola. A gyerekektől ne vegyük el a gyermekéveiket, hiszen ma borzasztó terheket raknak rájuk. A mai magyar iskola túl sok, gyakran elavult és értelmetlen elméleti ismeretet kényszerít a gyerekekre, megkeseríti az életüket, elveszi tőlük a felfedezés varázsát, s végül kevés praktikus is használható tudással lépnek ki a kapukon. Egyébként a NAT a tartalmi megújítások, tankönyvek, tantervek modernizálásának óriási lökést fog adni.

– *Még a nagy érdekképviseleti csaták előtt azt nyilatkozta a múlt nyáron, hogy összeomlás szélén van a közoktatás. Pusztán a finanszírozás módja miatt került ilyen helyzetbe?*

– Nem: a káosz részben a már említett átjárhatósági hiányokból is adódik. Erre a finanszírozás módja csak rátett egy lapáttal. Hiszen ma az iskoláknak juttatott pénzek nagyobb részét – van iskola, ahol a 85 százalékát – a bérköltségek teszik ki, miközben a dologi kiadásokra, felújításra, a taneszközök modernizálására alig jut forrás. Úgy gondolom, civilizációs kérdés is, hogy egy iskola WC-je hogy néz ki, s hogy van-e benne papír... Mert ez azután beépül a gyerekek kultúrájába. S aki a koszos mellékhelyiséget tartja természetesnek, attól nehezen várható el, hogy például vigyázzon akár a saját, akár a környezete higiéniájára. Én ezért is harcoltam az ellen, hogy a magyar közoktatás problémáit pusztán pedagógusbér-problémára egyszerűsítsék le.

– *A finanszírozáson belüli rendkívül torz arány azért alakult ki, mert a magas infláció mellett a GDP-n belül változatlan maradt a közoktatásra fordított összeg, vagy azért, mert aránytalanul magasak a bérek közterhei?*

– Az utóbbi. Hiszen a GDP 6,5 százalékát fordítjuk oktatásra és ebből 1,6 százalékot felsőoktatásra, ami egyébként nemzetközi összehasonlításban a legjobbak közé tartozó arány. Persze egy szigorodó GDP mellett ezek az arányok abszolút értékben megtevesztőek. De önmagunkhoz képest – az ország mostani, alacsony teljesítőképességéhez mérten – arányaiban nem költünk keveset ezekre a területekre. Ezért tartom demagógiának azokat az érveket, amikor azt mondják, hogy a kormány megszegte választási ígéretét, s álta-

lában visszavesz az oktatástól forrásokat. Ez egyszerűen nem igaz. Az viszont igaz, hogy ami jut, az kevés, és ahogy elosztjuk, az konzerválja a rossz struktúrákat.

– *Mi az alapvető baja a finanszírozásnak?*

– Fejkvóta, azaz gyerekszám alapján kapják az iskolák az önkormányzatokon keresztül a támogatást. A gyereklétszám az elmúlt tíz évben háromszázezerrel csökkent, ami drámai visszaesés. Közben pedig a pedagógusok száma növekedett. (Zárójelben jegyzem meg, hogy ezekkel a folyamatokkal párhuzamosan az oktatás színvonala is visszaesett az iskoláinkban a mögöttünk álló évtizedben.) Ezért én kezdettől fogva azért harcoltam, hogy a normatívákat kell emelni – ez egyébként a 96-os költségvetésben meg is történik –, illetve olyan finanszírozásra kell áttérni, ami a feladatot támogatja. Tehát feladat és álláshely alapján leírjuk, hogy nagyjából mit kell nyújtania egy pedagógusnak, iskolának, s nem ahhoz szabjuk pusztán a támogatást, hogy mennyi gyerek jár oda. Ez igazságosabb rendszer lenne a mainál, hiszen nem a demográfiai helyzettől függne a bér, hanem attól, amit az iskola és a pedagógus ténylegesen nyújt.

– *Ez a javaslat azonban nem csupán a szakszervezetekből, hanem a pedagógusok és az önkormányzatok szakmai képviselőiből is heves ellenállást váltott ki.*

– Mert sokan nem értették meg, hogy mi a lényege. Nem akarok nagyképeűnek tűnni, de a későbbi viták során igen sok szakmai testület mondta azt, hogy nekem van ebben a kérdésben igazam. Az egy másik probléma, hogy a feladatorientált finanszírozásból nem szabadott volna levonni azt a szerintem téves következtetést, amit a Pénzügyminisztérium és a szakszervezetek is képviseltek. Jelesül, hogy akkor központosítsuk újra a finanszírozást. Szerintem az oktatás helyi közügy, aminek formálása az önkormányzatiság elvén kell hogy alapuljék. Tehát ez egy olyan már meglévő érték, amit nem szabad feladni. Egyébként ez az egyetlen módja annak is, hogy a különböző leépítéseknel tapasztalható kontraszelektiót csökkenteni lehessen.

– *A finanszírozási vita a nyár derekán már a PM-BM vitában, az önkormányzati támogatások mértékében csúcsosodott ki. Végül is abban azért a Bokroséknak volt némi igazságuk, hogy ha csupán a helyi önkormányzat erőnléte alapján dől el a fi-*

nanszírozás, akkor még inkább felerősödnek a területi különbségek. Hiszen egy szegény falu még kevesebbet tud majd költeni az iskolájára stb. Nekem rokonszenves volt az a törekvés, hogy a támogatások egy részét – a személyi jövedelemadó újraelosztási arányának megváltoztatásával – a területi kiegyenlítésre, s így a tanulási-képzési esélyegyenlőség növelésére fordítsák.

– Ebben végül kompromisszum született, s az emelt normatívákat – az önkormányzatokon keresztül – megkapják az iskolák, s a területi kiegyenlítést bizonyos szorzószámokkal fogják segíteni. Hozzáteszem: én mind a PM, mind a BM elképzeléseiben láttam racionális elemet, s ezért is próbáltuk úgy kialakítani a saját finanszírozási koncepciókat, hogy az ezekre építkézzék. A történeti hűség megkívánja, hogy felelevenítsem a folyamatot. A közösen kidolgozott finanszírozási modellt az összes érdekelt minisztérium (PM, BM, MűM, MKM) szakértői elfogadták: erre külön tárcaközi bizottság is alakult. A bajok akkor kezdődtek, amikor világgossá vált, hogy a PM – az előzetes ígérétekkel szemben – végül is pénzt akar kivonni az oktatásból, azonkívül a szakszervezetekkel egyetértésben a központi bérfinanszírozás felé akarják elmozdítani a modellt. A koalíciós pártok oktatással foglalkozó képviselői pedig nem akarták vállalni a gyors és fájdalmas racionalizációt. Így kidolgoztunk egy másik verziót az MSZP és SZDSZ képviselőivel, ami az eddiginek egy finomabb, modernebb változata, differenciál a NAT, a területi adottságok alapján, vagyis a lassabb, fokozatosabb reform megjelenítése volt. Az ellenállást látva én e mellé a változat mellé álltam, mivel érzékelhetővé vált, hogy az átfogóbb változtatás variánsa jelenleg kivitelezhetetlen. A kormányülésen egy jelentős vitában a második változat kapott zöld utat. Nekem meggyőződésem, hogy mernünk kell szembenézni a valósággal, még ha az kényelmetlen is, és oktatási rendszerünk jövője, színvonala, a tanárok magasabb keresete és minőségi szelekciója érdekében neki kell vágni az átalakításnak. De ezt egyedül nem lehet, így a fenti kompromisszum megszületésekor úgy döntöttünk, hogy több pénzügyileg jelentős változtatást (óraszámemelés, csoportbontás-korlátozás stb.) a 96-os év elején a közoktatási törvény módosításának nagy csomagjával valósítunk meg. Vagyis nem szabad megspórolni a nehéz döntéseket a szféra jövője szempontjából, hiszen ha ma mindenki 1-2 évre előre gondolkozik, nekünk tudnunk kell tovább is

látni. Magyarország nem engedheti meg magának, hogy az ésszerűtlenségek, a pazarlás miatt legyen egyre szegényebb az oktatás, miközben erőnk felett költünk e területre.

– *Ez a kompromisszum mit jelent a bérek, a létszám és a strukturális reformok szemszögéből?*

– Eljutottunk az egyik „utolsó csepphez”, amit a lemondólevelemben is jeleztem. Az általunk kidolgozott átmeneti finanszírozás azt jelenti, hogy a központi ráfordítás a közoktatásra (amely egyébként most a teljes önkormányzati ráfordításokkal és a felsőoktatással együtt kb. 280 milliárd forint, ebből a közoktatás 230 milliárd) 1995-ben 107 milliárd, 1996-ban pedig 147 milliárdot irányoztak elő. Tehát volt 40 milliárdos növekmény a központi támogatásnál, ami igen jelentős. Még annak ellenére is, hogy közben az önkormányzatok támogatása nem emelkedik. Ám összességében, kizárólag a közoktatásra, mégis volt egy jól érzékelhető többletráfordítás. Ez volt az oka annak, hogy – több vita és háttéracsatározás után, amire még visszatérek – végül is belementem az előbb vázolt kompromisszumba. S ekkor jött, mint derült égből a villámcsapás, az a bizonyos 7 milliárdos elvonás! Ugyanis mi a 147 milliárdos központi támogatásban elkülönítettünk tízmilliárdnyi tartalékot. Pontos, kidolgozott tervünk volt arra, hogy ezt miként kívánjuk felhasználni. Egy részét differenciáltan pedagógus-béremelésre fordítottuk volna. Más részét pedagógusképzésre és olyan átképzési programok, illetve speciális programok támogatására, mint például az alsó évfolyamos napközis normatíva megteremtése. Tehát az iskolára mint komplex egészre kívántuk a tartalékot fordítani.

– *Mennyi lett volna ebből a bér?*

– Én kezdettől fogva azt képviseltem, hogy szükség van béremelésre, de csak differenciáltan szabad végrehajtani. A mi koncepciónk szerint a havi nettó bérnövekmény elérte volna a tízezer forintot, de nem mindenképpen, hanem csak azoknál, akik valóban plusz teljesítményt nyújtanak. Ehhez képest az történt azon az ominózus novemberi kormányülésen, hogy a tízmilliárdos tartalékunkból elvontak hétmilliárdot. Ami maradt, az már nem volt elég ahhoz, hogy az általunk kidolgozott programok megkezdődjenek. Ugyanakkor elhangzott egy ígélet, hogy az elvonást döntő többségében a pedagógus bérekre fogják fordítani.

– Azt hiszem, Bokros is kényszerhelyzetbe került, mert a miniszterelnök ígéretet tett arra, hogy a teljes közalkalmazotti körben 19,5 százalékos lesz a 96-os béremelés, s ezt csak úgy tudta kigazdálkodni, ha innen-onnan lecsípett egy-két milliárdot a különböző költségvetési fejezetek támogatásából.

– Ezt nem vitatom, de ez, hogy úgy mondjam, a kettejük csatája volt, amibe végül Bokros belement. Ami bekövetkezett, az teljes egészében ellentétes az általam képviselt filozófiával. Ugyanis mi történt? Győztek – úgymond a társadalmi béke megőrzésének reményében – az egyenlősítési bajnokai. A kormány végül is abban állapodott meg a szakszervezetekkel, hogy megint szétterítik a forrásokat. Azaz: mindenki kap majd egy kicsi többletbéremelést, megnövelik a sokat vitatott A1-es kategóriát 400 forinttal, beszámítják a 92 előtti munkaviszonyt is stb.

– Ez semmi?

– Nem ez a kérdés! Elvileg helytelen, ami történt! Hiszen megint konzerváljuk a betokosodott struktúrákat. Évről-évre emelgetjük pár száz forinttal az egyébként valóban megalázóan alacsony pedagógusbéreket, s közben nem tudunk vagy nem akarunk tudomást venni arról: pedagógusfelesleg van a pályán. Azt is tudjuk, hogy sok ember van, aki eleve nem oda való...

– Mennyi pedagógusnak kellene az Ön koncepciója szerint távoznia, beleértve, hogy közben felgyorsult a pályaelhagyás, illetve jelentős azoknak a kezdő tanároknak a száma, akik eleve nem tudnak elhelyezkedni?

– A szakértők számításai alapján a pályakezdő-munkanélküliséggel, a pályaelhagyással, az átképzéssel, a nyugdíjazással és az elbocsátással együtt ez nem több tízezer embernél. Azt kell hogy mondjam – miközben tudom, hogy egy pedagógus elbocsátása is lehet emberileg óriási tragédia –, hogy a 160 ezer pedagógushoz képest ez a tízezer nem tekinthető drámai mértékű leépítésnek. Ma a pedagógus-munkanélküliség 2,8 százalék. Tehát nyugodtan állítható: a pedagógusokat nem érte el az a munkanélküliségi hullám, amin az egész magyar társadalom – persze főként a termelőszolgáltató szektorokban – már átesett. A tízezer létszámcsökkentéssel a pedagógus-munkanélküliség 8–9 százalékra emelkedne. Tudtommal a nemzetgazdaság egészében jelenleg is 10–11 százalékos a munkanélküliségi ráta. Ráadásul az általunk kezdeményezett programok nem a pályael-

hagyásra, hanem az átképzések révén a pályán belüli mobilitásra helyezték volna a hangsúlyt. Hiszen miközben az általános iskolában – demográfiai okokból – nagy tanárfölösleg van, addig a középiskolában munkahely teremthető. Persze csak ha megvalósul az az expanzió, amit célként tűztünk ki az iskolai képzés megnyújtásával. Vagyis hogy az ezredfordulóra az érintett korosztály 80 százaléka érettségizzen le. Aki vállalja, annak lett volna lehetősége arra, hogy – persze többletráfordítás árán – újabb diplomát szerezzen, és elhelyezkedjen a középiskolai rendszerben. Ez nem szívta volna fel a teljes tízezer létszámot, de egy részét mindenképpen.

– Ön is utalt rá, hogy a nettó pedagógusbérek megszegyenítően alacsonyok. Az, ami most történt-történik, változtat-e a pedagógusok társadalmi megbecsülésén?

– Miközben valóban rosszul fizetett a pedagógustársadalom egésze, azt kell mondanom – bár tisztában vagyok vele, hogy ez sokak ellenérzését váltja ki –, hogy nemzetközi összehasonlításban a magyar pedagógusok jövedelmi viszonyaik alapján ugyanúgy a középosztályhoz tartoznak, mint a nálunk fejlettebb országokban. A probléma abból adódik, hogy az egész magyar bérstruktúra rendkívül összenyomott, tehát az alsó-közép, középrétegnek a jövedelme is igen alacsony. Ezen változtatni azonban nem a további osztogató-fosztogató állami magatartással lehet. Ha áldozatokat várunk, akkor egyben az a tisztesség, hogy akik viszont vállalják a többletmunkát, az innovatívabb megközelítést, a reformok érdemi végigvitelét, azok társaiknál jelentősen többet is keressenek. Mi erre tettünk javaslatot, s ezt torpedózta meg a már említett kormánydöntés.

– Beszélgetésünk idején az alku még nem zárult le az 1996-os átlagos pedagógusbéremelésekről. A kormány ebben a körben is a 19,5 százalékot ajánlja, a pedagógusok érdekképviselei pedig 25 százalékhoz ragaszkodnak. Ön szerint hol állapodnak meg, s egyáltalán megállapodnak-e?

– Nem tudok még tippelni se arra, hogy végül a kompromisszum hány százaléknál következik be. Am ahogy a fejleményeket látom: a kormányfő minden bizonnyal ragaszkodni fog ahhoz, hogy szülessék megállapodás. Ami politikailag nyilván akceptálható törekvés, csak tisztán kell látni, hogy ennek kettős ára van: az ide átcsoportosított forrásokat valakiktől el kell venni, illetve a reformok – az oktatásügyben, meg

másutt is – lassabban valósulhatnak meg. Nekem egyébként erről az egész alkufolyamatról különvéleményem volt és van, s csupán a csapatszolidaritás tartott vissza, hogy erről a nyilvánosság előtt beszéljek. Ám mivel ez a „kötelezettségem” lemondással megszűnt, így most elmondom, amit egyébként a kormányüleseken, s a belső vitákon is mindig hangsúlyoztam: a kormány eleve szűk mozgásterét saját maga is korlátozza azzal, hogy a szükségesnél nagyobb jelentőséget tulajdonít a különböző nyomásgyakorló csoportok (szakszervezetek, TB önkormányzat stb.) helyenként indokolatlan követelésének. Az Alkotmánybíróság döntéseinek függvényében eleve nagyon kétséges a legitimitása mindannak, amit az érintett területeken tesz, illetve a jövőben tenni kíván. Hozzáteszem, hogy nekem jogásként az az álláspontom: az Alkotmánybíróság szereptévesztésbe került, s olyan mértékben avatkozott be a gazdaságpolitikába, amely felerősíthet restrukturálási törekvéseket.

– *Kár, hogy ezt csak így utólag mondja ki.*

– Eddig tartózkodtam a nyilvános véleménynyilvánítástól. Elsősorban a kormánytagokra nézve szerintem kötelező lojalitás miatt. De az is motivált, hogy nehogy a kritika egyfajta Alkotmánybíróság-ellenes reflexet erősítsen fel a végrehajtó hatalomban. Ám lépünk túl az Alkotmánybíróságon, annak rögzítésével, hogy ez valóban tovább nehezíti a kormány dolgát. Amiről én most beszélni szeretnék, hogy még így is maradna cselekvési tér a kabinet számára, ha azt nem szűkítené le önmaga azzal, hogy elvtelen és indokolatlan szakszervezeti követeléseket tényként fogad el. Én ezeket a szakszervezeti tárgyalásokat és követeléseket eleve elhibáztottnak tartom. Vitában vagyok azzal is, hogy kiket és milyen megfontolásból sorolnak közalkalmazotti körbe. Miért kellene a színészeket, a művészek egy részét, a televízió dolgozóit, az egyetemek professzorait ugyanabba a közalkalmazotti kategóriába „foglalni”, mint amit a mai közalkalmazotti struktúra lefed? Az egész helyzet abszurd, s tévúton jár a kormány, amikor a közel egymillió közalkalmazottról kíván megalkudni. Mert ezzel csak a hibás struktúrát konzerválja, s jövőre – ha lesz is megállapodás – újból előjönnek a tegnapi-mai viták.

– *Őn megváltoztatná a közalkalmazotti törvényt?*

– Én már a korábbi parlamenti ciklus-

ban is – még ellenzéki, Fideszes képviselőként – elmondtam: ez egy rossz törvény, hibás a szerkezete, a szemlélete, betonozza az alkalmazottakat és nem segíti a reformokat. Ami a saját – most már azt kell mondanom: volt – területemet illeti, mi ebből a bizonyos tartalékból átalakulási pótlékokat kívántunk képezni, s nem a bértáblához kötni, hanem a Közoktatási Törvényben megjeleníteni.

– *Már a tavaly májusi interjúnkban is beszéltünk arról a helyzetről, hogy éppen az oktatás és a kultúra területén működnek a legmilitánsabb szakszervezetek. Azóta – ha szabad így fogalmaznom – minden erejüket arra szánták, hogy kilöjék Önt, s íme a végeredmény. Külön figyelmet érdemel Szöllösi Istvánné szerepe, aki a Pedagógusok Szakszervezetének elnökeként, de kormánypárti, MSZP-s képviselőként nem csak tüntetést szervezett Ön ellen, hanem többszörösen felszólította, hogy mondjon le. Lemondólevelében jelezte: ezt a magatartást elfogadhatatlannak tartja. Miért?*

– Miniszterként illetlenség lett volna ezt ilyen nyersen megfogalmazni, de az a véleményem, hogy mind a három szakszervezeti vezető – Szöllösiné, Kisap és Vadász – rendkívül sok kárt okoz, méghozzá elsősorban az általuk képviselt oktatási és kulturális szférának. Elsősorban azért, mert status quót védenek, s nem állnak ki a reformok mellett. Amikor miniszter lettem, elmondtam, s az eltelt másfél év csak megerősítette ezt a meggyőződésemet: az egész szférát csak az mentheti meg, ha minél gyorsabban vált. Mert csak így tud elébe menni a változásoknak, amelyek így is, úgy is bekövetkeznek. Ám ha az érintettek nem készülnek fel rájuk, akkor még fájdalmasabb lesz az átalakulás. A három szakszervezeti vezető öngyilkos politikát folytat, közülük is minősített eset Szöllösinéé. Hiszen ő a vezető kormánypárt politikusa. Morálisan számomra elfogadhatatlan, hogy saját kormánya, a kormány programja ellen sztrájkot, tüntetést szervezzen. Választania kell: tudja-e támogatni ezt a programot, s akkor próbáljon ebben szakszervezeti eszközökkel segíteni. Ha pedig nem tudja vállalni, akkor ne legyen kormánypárti képviselő. Egyébként az a meggyőződésem, hogy a szakszervezetek egy része még nem találta meg a helyét: mi is a szerepe a gazdasági rendszerváltásban? Úgy látom, hogy e tekintetben nagy a zavarodottság, amit még bonyolít, hogy a meghatározó szakszervezetek egy része „kint is van,

meg bent is van” a Szocialista Pártban. Ami értékválasztást tekintve érthető, csak nehezíti a helyzetet, hogy az MSZP kormányon van. Ráadásul ennek a kormánynak olyan történelmi feladata van, aminek értelmében a társadalom és a gazdaság hosszabb távú polgárosodása és versenyképessége érdekében ma megszorító politikára kényszerül, s így eleve ütközik a szakszervezeti csoportokkal. Ezzel a szituációval az MSZP-nek már akkor szembe kellett volna néznie, amikor választási szövetséget kötött a legnagyobb szakszervezeti tömörüléssel. Ez a kétlelkű helyzet csak felerősíti a lobbizást, a csoportérdekek elvtelen érvényesítését. Kérdezem: ez lenne a sokat emlegetett társadalmi szolidaritás? Nem az lenne a mai szituációban inkább a szakszervezetek feladata, hogy rászorítsák a kormányzatot a rászorultsági elv mainál következetesebb érvényesítésére? Hiszen egy európai értelemben szegény országban ez testesíti meg azt a szolidaritási küszöböt, amit a társadalom közép- és felső rétegei vállalhatnának.

– Önt keményen támadták azért is a szakszervezetek, hogy nem veszi elég komolyan az érdekegyeztetést.

– Én nagyon komolyan – de a helyén – vettem az érdekegyeztetést. S nem cseréltem össze a szakmai egyeztetést a munkavállalói érdekek védelmével. Sokszor a szememre hányták, hogy úgymond nem képviselem eléggé a kultúra és az oktatás ügyeit a kormánnyal szemben. Ez tételesen nem igaz. Viszont van álláspontomnak egy elvi része, amit most is nyomatékosan szeretnék hangsúlyozni. Jelesül: én nem arra esküdtem fel, hogy egy lobbiminisztériumot vezetek! Én arra vállalkoztam, hogy a kormány programját képviselem a legjobb tudásom szerint. A lemondásomat nagyban befolyásolta, hogy sorra azt láttam: a kormány saját programjával elmentésen cselekszik, helytelen alkukat köt. A most kialakuló szakszervezeti politika rossz irányba viszi az országot, aminek még nagy lehet a börtje.

– A Szöllősiné-szindróma ezek szerint nagyban közrejátszott lemondásában?

– Nem önmagában Szöllősiné magatartása, amit azért kár lenne diabolizálni. Az engem különösebben nem rázott meg, hogy tüntetést szervez, hogy lemondásra szólít fel. Ami viszont elgondolkodtatott, hogy ezek után kritikát nem Szöllősiné kapott az MSZP-től vagy a miniszterelnöktől, hanem én. A kormányfő a tüntetést követően

bírálta a szakmai tevékenységemet, a tárcák munkáját, az előterjesztéseink színvonalát, ami egyértelműen felhívás volt ke-ringőre: ma ötvenezren jöttek a Parlament elé, holnap jöjjenek százezren. Mert akkor majd a kormány meghátrál. Ez a megnyilvánulás egyértelműen jelezte: nincs ele-gendő személyes politikai támogatottságom, hátszörágom. A lemondólevelemben ennek a helyzetnek a politikai abszurditá-sát, s antidemokratizmusát jeleztem is a kormányfőnek.

– Elfogadva az elvi politikálás érvényesí-tését, egy ponton vitatom magatartását. Szerintem nem volt helyes, hogy a pedagó-gustüntetésen nem jelent meg. Tudom, hogy hivatalos külföldi úton volt, de úgy gondolom, hogy ezt le kellett volna mondania. Ugyanis távollétét sokan meghátrálással, személyes gyávasággal, illetve közömbös-séggel magyarázták. S ez egy olyan magas labda, amit kár volt feladni.

– Lehet, hogy – kívülről nézve – van egy ilyen olvasat is, de szeretném elmondani, hogy engem mi motivált. Amikor kiderült, hogy mikor lesz a tüntetés, azonnal arra kértem a munkatársaimat: nézzük meg, hogy elhalasztható-e az utazás. Világossá vált, hogy nem, mert ez az indiai magyar hét már hónapokkal ezelőtt meg volt szervezve. Erre az időpontra időzítettek magyar kiállítást, filmbemutatót stb. S a rendezvényeket akkor tartották meg, ha én személyesen jelenek meg. Nem volt alternatíva abban a kérdésben, hogy menjen ki helyettem az államtitkár, mert India erősen hierarchizált ország, ahol a protokollnak óriási a szerepe. S mivel hosszú ideje nem járt ott magyar miniszter, a gazdasági kapcsolataink pedig nincsenek kihasználva, a Külügyminisztérium külön is kért, hogy teljesítsem ezt a missziót. Mindennek alapján döntöttem úgy, hogy elutazom. Hozzáteszem: a tüntetés a Parlament előtt volt, s a tiltakozást a Parlament elnökének adták át, mivel a demonstrációval az országgyűlési képviselőket kívánták befolyásolni a költségvetési vitában, így nem volt szükség közvetlenül a művelődési miniszterre.

– Ennek ellenére: más lett volna az akusztikája az egésznek, ha Ön is személyesen jelen van. Ez elég nagy jelentőségű bel-politikai esemény volt ahhoz, hogy itthon maradjon.

– Tisztában voltam azzal, hogy távolléte-met fel fogják használni ellenem, függetle-nül attól, hogy az érveim megállják a he-

lyüket vagy sem. De arra gondoltam, hogy ha ezt az utazást mintegy megfutamodásnak akarják egyesek feltüntetni, akkor ez csak ürügy, ami elleplez ennél jelentősebb ellenérzéseket a koncepciómmal és a személyemmel szemben. S ezzel nem árt szembenézni.

– Eddig beszéltünk a közoktatás finanszírozási és strukturális vitáiról: mit képviselt és mit ért el. A felsőoktatásban a nyár folyamán úgy tűnt: a rektori értekezleten Önöknek és a PM-nek sikerült megállapodásra jutnia. Az egyetemek vezetése vállalta, hogy kidolgozza a felsőoktatás strukturális reformját, a PM pedig – ennek fejében – lemondott arról, hogy a tavalyi létszámcsökkenés az idén folytatódjék. Ehhez képest úgy tűnt, mintha kora őszre Bokros Lajos visszatáncolt volna a megállapodásból...

– Az alku tárgya a normatív finanszírozás bevezetése és az integráció erősítése volt a felsőoktatásban, együtt a modernizációs programmal. Ezt nem csupán a PM, hanem mi is sziklaszilárdan képviseltük. Sőt: letettünk olyan dokumentumokat a tárgyalóasztalra, amelyek – anélkül, hogy sértének az egyetemek autonómiáját – segítettek ennek a folyamatnak a felgyorsításában. Ezt a rektorok vállalták is, cserébe azt kérték, hogy idén már ne vonjanak ki pénzt a felsőoktatásból.

– A létszámcsökkentésnél abban állapodtak meg, hogy egy embert sem bocsátanak el, vagy hogy a reformokhoz illeszkedik majd a foglalkoztatás?

– Arról született megállapodás, hogy idén már központilag meghatározott létszámleépítésre nem kerül sor.

– De hiszen közben már nyilvánosságra került az Alkotmánybíróság döntése, miszerint egyébként sem lehet központilag megszabni az egyetemek létszámát!

– A stabilizációs csomag ezt a pótköltségvetés formájában úgy hidalta át, hogy eleve kevesebb pénzt adott. S ennek nyomán kora ősszel el is bocsátották a létszám 15 százalékat, ami mintegy hatezer álláshelyet és háromezer embert jelent. Megjegyzem: teljes egészében az egyetemek és főiskolák vezető testületein múlott, hogy miként oldják meg ezt a feladatot. Volt, ahol minőségi szempontok alapján jó és humánus döntések születtek, volt, ahol a kontraszelektió munkált tovább. Tudomásul kell vennünk, ez következik az autonómiából. Közben sajátos módon a rektorok egy része folyton a minisztériumhoz fordult: minden lépésük

igazolásához külön szerettek volna utasítást, vagy legalább eligazítást nyerni. Mi egyébként már a nyár elejére kidolgoztuk a 4,1 milliárdos elvonás irányelveit. A rektorok viszont félték a végrehajtástól, s az Alkotmánybírósághoz fordultak. Az Alkotmánybíróság állásfoglalása után azonban kiderült, hogy még ilyen kapaszkodót sem adhatunk a számukra: tessék önállóan dönteni. Az volt a tapasztalatom, hogy ettől azután végleg megzavarodtak, mert már nem volt hova mutogatni, nekik kellett vállalni a leépítésekkel kapcsolatos felelősséget. Jellemző, hogy az Alkotmánybíróság döntése után összeült a rektori konferencia, és szemben azzal, amit mi javasoltunk – s ők is így foglaltak állást korábban –, hogy a jó egyetemektől kevesebbet, a rosszabbaktól többet bocsássanak el, többen azt javasolták, hogy nem: mindenkivel egyformán. Éljen a fűnyíróról! S végül igen kemény vita eredményeként azt javasolták, hogy a leépítéseken belül 50 százalékot terítsenek szét mindenki-re, 50 százalékban pedig vállalják a teljesítményalapú differenciált létszámleépítést. Mi nem fogadtuk meg ezt a javaslatot, s tartottuk magunkat az eredeti álláspontunkhoz, de a történet pontosan jelzi az egyetemek vezető testületeinek merevségét. Valamint azt is: még nem igazán tudunk univerzitásban gondolkodni, mert ez a már kialakult hatalmi helyzetet, presztízst, státusokat átrajzolja. Sajnos ugyanez a halogató, kivárá magatartás volt érvényes a reformok előkészítésére is. A rektorok, főigazgatók jelentős része folyamatosan beszélt a reformokról, de érdemben nagyon kevés történt. Ezért én azt tartottam nagyon fontosnak, hogy zárjuk le a koncepcionális vitákat, s a „merre menjünk, hová akarunk eljutni?” kérdését rögzítsük a felsőoktatás fejlesztésének irányelveiben. Ez meg is történt az országgyűlési határozattal: ilyen sem fordult elő az elmúlt évtizedben.

– A nyár végére a 96-os költségvetés irányelveiben már nem volt nyoma sem a felsőoktatási alkunak!

– Nem, a nyoma megvolt és eleinte úgy tűnt, hogy mindenki tartja a szavát. Az intézményvezetők ugyanis a reformok mellett azt is vállalták, hogy 96-ra nem vezetnek be kiegészítő tandíjat. Ezzel szemben saját körükben már csak azt szavazták meg, hogy 95-ben nem vezetik be, de 96 januárjában lehet, hogy igen. Megjegyzem: ez azt is bizonyítja, hogy maguk az érintettek sincsenek tisztában a jogszabályokkal. Tandíjat ugyanis csak egész oktatási évre

lehet bevezetni, félévre nem. De ennél nagyobb gondot okozott, hogy a nyár végétől a PM anyagaiban valóban rendszeresen felbukkant latens módon a további létszámleépítés igénye. Ennek formája a pénzvonás, illetve a közalkalmazotti törvény bértábláinak megváltoztatása oly módon, hogy nem rendelnek hozzá pénzt. Ergo ez létszámleépítést jelentett. Három kormányülésen játszódtott le egymás után az a jelenet, hogy a költségvetési előter-

jesztésnél én jeleztem: ez így számunkra elfogadhatatlan! Hiszen van egy érvényes megállapodásunk arról, hogy a felsőoktatástól már nem veszünk el több pénzt. Úgy gondolom, hogy a létszámleépítés szembeállította a felsőoktatást az ésszerű gazdálkodás szükségességével, a tandíj és a normatív finanszírozás bevezetése pedig évek óta az első tényleges reform ezen a területen. Az újabb elvonás a reformokkal fordította volna szembe a szférát, méghozzá joggal.

Levél Bokros Lajoshoz a költségvetési irányelvekről

Tisztelt Miniszter Úr!

Az 1996. évi központi költségvetés irányelveivel összefüggésben – néhány, a tárca számára hangsúlyozottan fontos témában – szeretném álláspontunkról tájékoztatni.

1. Mindenekelőtt nagyon fontosnak tartjuk és üdvözljük a Pénzügyminisztériumnak az irányelvekben megfogalmazott azon törekvését, amely szerint a közoktatás és a felsőoktatás finanszírozását változatlan szinten kell biztosítani, azaz a különböző intézkedések hatására felszabaduló források nem kerülnek kivonásra a fenti rendszerekből.

2. Szeretném felhívni Miniszter Úr szíves figyelmét ismételten a közoktatási intézmények 1995/96. tanév II. félévi finanszírozásával kapcsolatos súlyos gondokra.

A közoktatás új finanszírozási rendszerének bevezetésére várhatóan 1996/97. tanévtől kerül sor. A személyi jövedelemadó átengedés mértékének csökkentésével esetenként a már jelenleg is nehéz pénzügyi helyzetben lévő önkormányzatok a finanszírozási feladataikat nem tudják ellátni, így a hét hónapos átmeneti időszakban a közoktatás súlyos helyzetbe kerülhet.

Megítélésünk szerint az önkormányzatok egészét érintő finanszírozási változások hatásainak előzetes vizsgálata nélkül a feladatbővülés esetenként az ellehetetlenüléshez vezethet.

A Határozati javaslat egyes pontjait illetően szeretném a következőket kiemelni:

ad 4.2.2.f.

Mint ahogy ezt már a korábbi észrevételekben is jeleztük, aggályosnak tartjuk a felsőoktatást érintően a személyi juttatás csökkentést tanév közben elrendelni, ez az oktatásban nehezen kezelhető zavarokat okozhat. Amennyiben az irányelvek 1996-ban érvényesülő támogatás mérséklést írnak elő, az praktikusán éves szintű elvonást jelent, ez a korábbiakban tervezett (1996. II. 1.) időponthoz képest nem jelent érdemi elmozdulást. Változatlanul fenn tartjuk véleményünket, amely szerint egyetértünk a személyi juttatások mérséklésével, de erre csak 1996. július 1-jével látunk lehetőséget.

ad 4.2.3.b.

A közoktatás finanszírozási problémái térségenként, településenként, intézménytípusonként rendkívül eltérőek, ezért azokat nem lehet kumulált pénzügyi, illetve statisztikai adatok alapján kezelni. Ez tette szükségessé a közoktatás 1023/95. (III. 22.) sz. Kormányhatározattal elrendelt felmérését, amely a napokban fejeződik be. A begyűjtött adatok lehetővé teszik, hogy a „valós rendszeren” végezzük el a tartalmi szabályozás paramétereinek (csoport átlagléttszámok, tanórai foglalkozási óraszámok, kötelező óraszámok, tehermentesítések, munkakörök, beosztások stb.) hatásvizsgálat utáni véglegesítését, az általunk kidolgozott és javasolt finanszírozási rendszer működésének szimulációját, amely az előzetes adatelemzések kapcsán jelentős megtakarításokat hoz.

Elképzelhetőnek tartjuk, hogy a közoktatás finanszírozása úgy változzon meg, hogy előzetesen nem történt az intézmények egyedi sajátosságait figyelembevevő hatásvizsgálat, illetve a bevezetésre javasolt finanszírozási elképzelés szakmai egyeztetése ugyancsak előzőleg tárcánkkal nem történt meg.

A közoktatás új finanszírozási rendszerének kidolgozására tárcaközi bizottság (PM–BM–MIM–MKM) jött létre. A bizottság alternatív javaslatok kidolgozásával törekszik a legcélravezetőbb megoldásra. Ennek egyik változata lehet a határozati javaslatban leírt rendszer, de

más megoldások is születhetnek, pl. a jelenlegi normatívák feladathoz igazodó átstrukturálása, ezért véleményünk szerint a határozati javaslat azt tartalmazza, hogy a kormány a tárca-közi bizottság javaslata alapján hozza meg döntését az adott időpontban.

Szeretném továbbá emlékeztetni Miniszter Urat az egyetemek rektoraival folytatott megbeszélésen elhangzottakra, amely szerint ha az MRK augusztus 20-áig elfogadható tervet dolgoz ki a felsőoktatás működése hatékonyságának javítására, úgy Miniszter Úr megvizsgálja a további támogatás elvonás elhalasztásának lehetőségét.

A kormányelőterjesztésben rögzített tervezési menetrend ezt a „kötelezettséget” nem veszi figyelembe.

Egyetértünk azzal, hogy a kultúra többcsatornás finanszírozási rendszerében cél legyen az államháztartáson kívüli forrásbevonás növelése, azzal azonban nem, hogy alapvető cél legyen a közvetlen állami tehervállalás csökkentése.

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a tárca nem ért egyet a Nemzeti Kulturális Alap költségvetésbe történő integrálásával.

Megítélésünk szerint ezzel nem érvényesülhet az a fontos törekvés, hogy a kormányzat egyre kisebb mértékben legyen jelen a kulturális mecenatúra keretében meghozott döntésekben. Ennek fontos eszköze a Nemzeti Kulturális Alap, amelynek elkülönített jellege is biztosítja az említett elv érvényre juttatását. Továbbra is úgy gondoljuk, hogy szakmai szempontok túl bizonyos politikai összefüggéseket is mérlegelni kell.

Budapest, 1995. június

Dr. Fodor Gábor

16

– *Összeveszték Bokrossal?*

– Helyenként kemény, de nem személyeskedő hangvételű vitáink voltak. Ami természetesen befér egy ilyen szűkös forrásokat tartalmazó költségvetési tervezet kormányzati vitájába. Ami – nézetem szerint – nem fér bele, az az, hogy sohasem születtek egyértelmű döntések. De ez nem Bokros Lajoson múlt, hanem a kormányfőn. (Egyébként mind Békesivel, mind Bokrossal alapvetően jó viszonyom volt, s a helyzetünk, nézőpontjaink különbözőségéből fakadó vitáinkon túl úgy érzem, mindig tudtuk: alapvetően ugyanazt akarjuk.) S azon a legeslegutolsó kormányülésen – aminek folyamányaként beadtam lemondásomat – végül is úgy döntöttek, hogy az A/1-es bértábla emelése a felsőoktatásra is érvényes, de a források egy részét ki kell gazdálkodniuk, ami viszont leépítést jelent, vagyis a nyári ígéletünk indirekt megszegését.

– *A pénzügyminiszter többször hangsúlyozta, hogy ő csak a kereteket kívánja megszabni: ennyi a bevétel, ennyit lehet belőle elosztani, de nem kíván beleszólni abba, hogy mit kíván a kormány preferálni. Ha a felsőoktatást, akkor ám legyen, de akkor mondják meg, hogy honnan – melyik területről – vegye el ehhez a pénzt. Sőt azt is mondta, hogy nem kíván szakmai koncepciókat gyártani a szaktárca helyett. Az államháztartási reform végigvitelét is úgy*

képzeli, hogy egy-egy szakterület – a saját szakmai és érdekegyeztetési háttérével – kialakítja a reform részleteit, s ezt a pénzügy csupán koordinálja. Igaz, hozzátette: ha viszont nem készülnek el a reformtervek – s itt emlékeztetem szerint nem a kultúra és az oktatásügy, hanem a tb és az egészségügy koncepcióját hiányolta – akkor kénytelen olyan döntéseket is hozni, amely nem a kompetenciája. Voltaképpen ez történt a felsőoktatással is?

– Nem, hiszen a felsőoktatásban volt érvényes megállapodás, s erre épülő koncepció is. De a szimpatikus deklarációk ellenére a Pénzügyminisztérium beleszólt a szakmai koncepciókba is. A mi területünkön kidolgozott reformok voltak az egész finanszírozási kérdéskörre és az ehhez kapcsolódó szakmai reformokra. Én sokakkal ellentétben még most sem vitatom Bokros jó szándékát, de azt azért látni kell: az ő szemüvegén keresztül nézve nem mindig az a reform, amit mi annak tekintünk, amikor hosszabb távon változik meg egy-egy kulturális vagy oktatási terület belső tartalma, finanszírozása, működése. Hanem az a reform, ha az oktatási, vagy kulturális rubrikába az idén kevesebb központi pénzt kell adnia, mint tavaly. De ez csak a változás pénzügyi oldala, s egy művelődési minisztert nemcsak ez kell hogy érdekeljen.

– *S a dolgok ilyenén alakulását szó nélkül hagyta?*

– Ellenkezôleg: kezdettôl fogva küzdöttem az érdemi reformok mellett – összességében nem is eredménytelenül – úgy, hogy közben tudomásul vettem a nehéz pénzügyi helyzetet. Nagy segítségemre volt Szabó Tamás gazdasági helyettes államtitkárom, aki a Pénzügyből jött át hozzám, s jól ismerte az ottani logikát.

– A 96-os költségvetés irányelveit elfogadó kormányülésen a kormányfő – legalábbis ezt később így interpretálták – úgy döntött, hogy a kevés forrás és a további megszorítások ellenére két területet preferálni kell. Az egyik a vállalkozásélénkítés, a másik a felsôoktatás. Én akkor azt hittem, hogy Ön gyôzött!

– Így keletkeznek a legendák... Azon a bizonyos nyár végi kormányülésen – ahol például a szabaddemokraták is attól tartottak, hogy leáll a stabilizációs folyamat – hosszas és többszörfordulás vita után csak a költségvetés sarokszámaiban állapodtunk meg. S volt némi halvány utalás arra, hogy bizonyos területeket preferálni kell. Ilyen volt például a külügy, honvédelem és a kultúra. De a felsôoktatásról – aminek kiemelt támogatása egyébként mind a két párt programjában szerepelt – nem történt ilyen döntés. Itt jegyveztem meg, hogy én az egész kormány működésénél a legnagyobb problémának azt tartom, hogy sohasem voltak egyértelmű állásfoglalások a prioritásokat tekintve. Strukturálisan beteg az a szisztéma, ahol állandóan a legnehezebb helyzetben lévô pénzügyminisztertôl várják azt, hogy eldöntse, a külügyre vagy a honvédelemre ad több pénzt. Békesi és Bokros is küzdött ez ellen, eredménytelenül. A kormánynak mernie kell kijelölni fô irányokat, mernie kell azt mondani, hogy bizonyos területeket most nem preferál, a pénzügyminiszter pedig ezen döntések értelmében megcsinálja a költségvetést. De nem ez történt: teljesen értelmetlenül huzakodnak egymással a tárcák és a miniszterek, s valahogy a vitából évrôl évre újra csak a bázisszámok alakulnak ki, s nem születnek meg azok a döntések, amelyek kellenének. Sajnos mindenki rövid távon akar népszerű lenni, s így inkább a halogatást választják. Ebbôl a szempontból is mindkét pénzügyminiszter rendkívül tiszteletreméltóan és bátran viselkedett idáig, még ha csekély eredményt értek is el. Úgy gondolom, hogy az én sorsom alakulása nagyon erôsen következett ebbôl a kormányzati-irányítási stílusból. Egyébként szakmai viták alapján formálódó döntések se igen voltak. Egy-egy terület képviselôje

elôadta, amit akart, azután ha nem közeledtek egymáshoz az álláspontok, akkor többnyire elhalasztódtak a döntések. S végül a kormányfô döntött, de hogy pontosan mit és hogyan, azt egy idô után elég nehéz volt követni.

– Miért? Nem születtek jegyzôkönyvek?

– Egy ideig volt magnós jegyzôkönyvezés, majd arra való hivatkozással, hogy sok minden kiszivároghat a döntésekbôl, ettôl a kormányfô eltekintett. (Hozzátennem: valóban kiszivárgott, de nem a pontos jegyzôkönyvvezetés miatt.)

– Beszéljünk a tandíj bevezetése körül kialakult kormányzati, politikai, majd társadalmi vitáról, amely végül a nagy diáktüntetésben kulminálódott. Úgy érzem, hogy a sokféle konfliktus közül, amely Önt az elmúlt másfél évben érte, talán ez volt a legfájdalmas, hiszen szembekerült majdhogynem a saját korosztályával. Ráadásul a kormány is kész helyzet elé állította. Vagy nem?

– Érzelmileg valóban nehezen éltem meg ezt a konfliktussorozatot, de függetlenül attól, hogy „leárulóztak”, a végeredményt tekintve nem gondolom, hogy én szembekerültem volna a diákság érdekeinek rövid és hosszabb távú képviselôével. Szeretném rögzíteni: a tandíjrendszert bevezetését még az Antall-kormány idején eldöntötte a parlament, majd adott egy év haladékot magának. Az MSZP-SZDSZ koalícióalkotás során a pártok és a kormány programjának is része volt ez a lépés, amit én a kezdetektôl szorgalmaztam. Ugyanis korábban is és ma is úgy vélem: ha ingyenes a felsôoktatás, akkor gyakorlatilag azokkal a milliôkkal, akiknek nincs lehetôségük, hogy bekerüljenek egyetemekre, fôiskolákra, fizettetik meg azon szûkebb körû kedvezményezettek oktatási-képzési költségeit, akik a felsôoktatásból kikerülve eleve nagyobb társadalmi presztízsû munkát, jobb jövedelmi viszonyokat, egyfajta privilegizált helyzetet élveznek. Társadalmilag tehát mindenképpen az az igazságosabb megoldás, ha van tandíj, s ezen belül – s itt kell belépnie az egyetemi autonómiának és a diákönkormányzatoknak – differenciált a szociális helyzetôtl és a tanulmányi eredménytôl a taníttatás személyes költsége. De ahhoz, hogy egy ilyen rendszert jól, a mostani társadalmi konfliktusokat elkerülve lehessen bevezetni, több idô kell az elôkészítésre. Ezért magam vittem be még 1995 elején a kormánynak egy olyan elôterjesztést, hogy csak az 1996-os tanévben javasoljuk a tandíjak bevezetését, s ezt akkor el is fogadták. Ehhez képest vá-

ratlanul ért, hogy a stabilizációs csomag részeként márciusban, minden szakmai háttérelmézést nélkülözve, pusztán fiskális megfontolások alapján ósztól bevezetik az alaptandíjat. Meg kell mondanom, hogy nekem az egész stabilizációs csomagban ez volt a legsúlyosabb sérelmem, s ellene is szóltam a kormányülésen.

– *De a nyilvánosság előtt mást mondott. Miért?*

– En úgy gondoltam, hogy az egész stabilizációs fordulat megkerülhetetlen, s azért, mert egy-egy részletével nem értek egyet, nem szabad meggátolnom, hogy az egész folyamat meginduljon. Akkor még bíztam abban is, hogy a szakmai részletekben Bokros meggyőzhető lesz. A puccsszerű bevezetést némiképpen a jó szándékú dilettantizmus rovására írtam. Azt gondoltam, hogy egyszerűen csak tapasztalatlanság diktálta, hogy ilyen otrombán beletenyerelek egy már kidolgozott koncepcióba, s még lesz módunk a szakmai érvelésre. Tudtam, hogy ha elfogadják a mi törekvéseinket, akkor meg tudjuk nyerni magunknak a diákságot.

– *Hogyan?*

– Volt egy érvényes megállapodásunk a diákönkormányzatokkal, hogy 1996 őszétől – start! A diákvezetők – első menetben – csak azért tiltakoztak, hogy miért változtatja meg a kormány a szavát! S ebben igazuk volt. En erre a momentumra külön felhívtam a kormány figyelmét, de süket fülekre találtam.

– *A tandíjrendszer bevezetése 1995-ben minimális bevételt jelentett, inkább szimbolikus jelentősége volt. Erről is a pótköltségvetésben döntöttek, s a parlamenti vita során az MSZP-frakció – sokak számára váratlanul – első menetben leszavazta a saját kormányát. Többen felvetették akkor: ha az MSZP képes egy ilyen döntésre, akkor vajon Fodor Gábor miért ilyen lojális?*

– Ez a túlzottnak tartott lojalitásérzet vissza-visszatér beszélgetésünkben. Nekem nem csekély fejtörést okozott, hogy a különböző szituációkban hogyan viselkedjek. Mint már utaltam rá: a stabilizációval egyetértettem, a tandíjrendszer bevezetésével ugyancsak. Az ördög persze a részletekben lakozik, s lehet, hogy a közvélemény szemében jobban vette volna ki magát, ha azt mondom: nem fogadtátok el az érveimet, tehát felállok! De én szerettem volna elkerülni azt a szituációt, mint ami Kovács Pál és Katona Béla körül kialakult. En nem akartam beállni abba a sorba, akik nyilvános szociális lelkiismeret-furdalásba

kezdtek a „népnyúzó” Bokros-csomaggal szemben. Abból indultam ki, hogy a kormánytagok pontosan tudják, hogy milyen az ország helyzete. Azt éreztem volna megfutamodásnak, ha a Bokros-csomag indulásakor a tandíjügyre hivatkozva kiszállok. Ebben a kontextusban nem igazán tudtam mit kezdeni a szocialista frakció taktikai fordulataival sem. Igazából azt sajnálom, hogy a kormányfő – aki végül is eldöntötte ezt a kérdést – nem hallgatott a szakmai érveimre.

– *Végül is nem mondhatja, hogy ezen a fronton teljes vereséget szenvedett. Hiszen sikerült elérnie, hogy a tandíjbevételeket az idén már visszaforgathassák a felsőoktatásba, s hogy ebben az évben még ne legyen kiegészítő tandíj. Ez mindenképpen ad némi időt a felkészülésre-átállásra...*

– Valóban alapvető kérdésnek tekintem, hogy visszaforgassák a tandíjat: ezt mi harcoltuk ki! Az én koncepcióm az volt, hogy a kiegészítő tandíj maradjon az egyetemekenél, de az alaptandíj folyjon be a központi költségvetésbe, és ebből fedezzük a jelentősebb központi beruházásokat. A parlament végül úgy döntött, hogy az alaptandíj maradjon az intézményeknél. Ez azért nem jó, mert – némi leegyszerűsítéssel – villanyszámlára fogják költeni. Mi három célt jelöltünk meg a majdani felhasználásra: kollégium-, könyvtár- és informatikai fejlesztést. Most ez a pénz szétaprózódik. A távlatosabb gondolkodás helyett megint a lobbierdekek érvényesültek: jöttek a rektorok és a főigazgatók, és a kormány engedett nekik.

– *Hogyan ítéli meg utólag a HÖKOSZ-szal folytatott hosszadalmas alkut?*

– Először is: szerintem a HÖKOSZ nem elvszerű politikálást folytatott, bár ezt mostanság leginkább pragmatizmusnak szokták nevezni. Képes volt rövid időn belül saját korábbi javaslataival tökéletesen ellentétes javaslatokkal előrukkolni, már megkötött megállapodásokat felrúgni. Mondok egy példát: tavasszal a HÖKOSZ javaslatára fogadtuk el, hogy a hallgatók 20 százaléka legyen tandíjmentes: júliusban hangosan tiltakoztak ez ellen.

– *Erre az ellentmondásos magatartásra nem a politikai inga ide-oda lengése készítette a diákvezetőket?*

– Ennek nagy szerepe volt az alkut menetében, de a diákvezetőknek sem volt kiforrott álláspontjuk. Megbocsáthatatlan hibának tartom a koalíció részéről – és sajnos azt kell mondanom, hogy főként az MSZP vezetése részéről –, hogy a HÖKOSZ vezetőit fő,

fa, virág fogadta, tárgyaltak és ígérgettek nekik, ahelyett, hogy ránk bízták volna a megbeszéléseket. Döbbenetes volt látni, hogy kijöttek Horn Gyulától, Szekeres Imrétől, Jánosi Györgytől, Kiss Pétertől, a modernizációs munkacsoporttól, és nyilatkoztak arról, hogy mi mindenen állapodtak meg. Amikor rákérdeztem az érintetteknél, hogy tényleg ezt ígértétek, akkor azt mondták, hogy ugyan! Am a sajtóban nem cáfolták a nyilatkozatokat. Ezért kialakult a HÖKOSZ-ban is egy olyan kép, hogy én és munkatársaim vagyunk a főgonoszok, akik tűzzel-vassal be akarjuk vezetni a tandíjat, s itt vannak ezek a jó szándékú politikusok, akik fennakadnak a művelődési miniszter ellenállásán.

– Végig az volt az érzésem, hogy a diák-tüntetés kapcsán mindegyik politikai csoport meg akarja sütni a maga pecsenyéjét, s ezért keményen manipulálják is a diákokat.

– Ez így igaz, gondoljon például arra, amikor Kispap László kesergett a téren tüntetőknek: bezzeg, amikor a tanárokat bocsátották el, akkor nem jöttek ki az utcára, de most, hogy a tandíjról van szó, persze demonstráltak! Borsózdott a hátam ettől a demagógiától, ami egyébként hatásosnak tűnt. A diákok mentésére azért szeretném elmondani: sokan, sokféleképpen próbálták őket felhasználni, de például semmiféle szélsőséges párt, vagy politikai csoport szírenhangjának nem engedtek. Pedig tudok róla, hogy bizony voltak erők, akik sokat megadtak volna, ha a diáktüntetés túlmegy a tandíjügyön.

– Végül is azt hiszem, hogy a pártatlan szemlélő számára egyértelmű: az egész játszma az Ön fejéért megy. Nyilvánvalóvá ez akkor vált, amikor a minisztérium mindenben megállapodott a HÖKOSZ-szal, de ők csak akkor voltak hajlandóak aláírni a megállapodást, ha azt a kormányfővel köthetik meg. S bár végül Horn sem engedett, mégis leartatta a babért. Hogy is volt ez?

– Ez egy sugalmazott bizalmatlanság volt, ráadásul amiben végül Horn Gyulával megállapodtak, az kevesebb, mint amit mi ajánlottunk.

– Például?

– Például mi egyértelműen leírtuk, hogy a felsőoktatási törvényben miként akarjuk módosítani a hallgatók jogait, s a tandíj mértékének megállapításánál kiálltunk az egyetértési jog biztosítása mellett. Ez a végső megállapodásban ilyen formában nem szerepel.

– Mi zajlott le azon a bizonyos kormány-

ülésen, amit a diáktüntető éjszakai virrasztással készítettek elő?

– Még a kormányülés előtt megbeszeltük a kormányfővel, hogy a kormánykabinet ülésén egyeztetünk a tüntetéssel kapcsolatos kormányálláspontról. Ott aztán felolvastott egy szöveget, ami szerintem meghátrálást jelentett a tüntetők követeléseinek jelentős részével szemben. Az én véleményem szerint politikailag óriási baklövés lett volna a népszerűség visszaszerzése végett értelmetlenül engedni, hiszen ezzel csak más társadalmi csoportokban erősödne fel a látványos demonstrációk igénye, másfelől a stabilizációs csomag sikere, keresztülvihetősége inentől kezdve kétségessé vált volna. Próbáltam higgadtan meggyőzni javaslatom veszélyességéről, s a jelen lévő Bokros Lajos és Kovács László mellém állt. Így egy tisztább és tarthatóbb kompromisszumban állapodtunk meg. De csak nem lehetett elégedett a miniszterelnök a szíve mélyén, mert a diákokkal való tárgyalás szünetében visszament a kormánytagokhoz, s újra felvetette eredeti elképzeléseit. Ahogy utóbb hallottam, Bokros, Kovács László, Kovács Magda és Vastagh Pál beszéltek le róla. Én és a munkatársaim pontosan tudtuk, hogy a tandíjküzdelmet a kormány megnyerte, s a HÖKOSZ a saját bázisával fog szembekerülni. De egy rossz, félelemből született kompromisszummal hatalmas bajokat lehet okozni! Végül is ha nagy erőfeszítések árán is, de úgy fejeződött be ez a történet, ahogy gondoltuk. Meg kell itt említenem Papp Lajos volt államtitkár szerepét, aki éjt nappallá téve, rendkívüli szakmai felkészültséggel tárgyalt és dolgozott ezekben a nehéz időkben. Igazságtalannak tartom azt, ami később történt vele.

– Ön a múltkori beszélgetésünk során részletesen kifejtette álláspontját a kultúrharcról, a kultúra támogatási elképzeléseiről, a közalapítványi rendszerről. S beszélünk arról is, hogy mi lehet az oka az MSZP-SZDSZ koalíció bázisának tekintett értelmiségi csoportok távolságtartó magatartásának. A mostani beszélgetésünk elején mindezt kiegészítette a „Vége az Aczélkorszaknak” aforizmával. Ami nagyon találó. De nincs-e némi igazság abban a gyakorta megfogalmazott vádban, hogy Fodor Gábor cserbenhagyta például a honoráriumok tébéd-adóztatása ügyében a szellemi életet? S voltaképpen ezért „álltak ki” Ön mögül még a barátai is...

– Még tavaly áprilisban írtam egy leve-

let Bokros Lajosnak, amelyben kifejtettem, hogy miért vannak szakmai és alkotmányos aggályaim a honoráriumok „megadóztatásával” kapcsolatban. Ugyanakkor azt is jeleztem, hogy vannak szakmailag jobb alternatív javaslataink. Olyanok, amelyek

nem növelik a kormány pénzügyi nehézségeit, ugyanakkor társadalmilag elfogadhatóbb megoldások. Csak annyit tudok mondani, hogy nem rajtam múlt, hogy semmi be vették a figyelmeztetést, s időben nem éltek javaslatainkkal.

Levél Bokros Lajoshoz a honoráriumok megadóztatásáról

Tisztelt Miniszter Úr!

A Kormány 1023/1995. számú határozatának 3.4.5. pontja rendelkezett a társadalombiztosítási járulékalap kibővítéséről a többi között a szerzői jogdíjakat, valamint az előadóművészek honoráriumát is bevonva a járulékköteles jövedelmek körébe.

Miniszter úr előtt is ismert, hogy az intézkedés jelentős felháborodást váltott ki az érintettek körében. Vitatják a járulék „járulékkjellegét”, hisz a jelenlegi elképzelések szerint nem áll vele szemben társadalombiztosítási szolgáltatás. Eddigi ismereteink szerint ezen felül jogi problémák is felmerültek, pl.: a közös jogkezelés intézménye.

Tisztelt Miniszter Úr!

A művelődési kormányzat megérti, hogy a kialakult súlyos gazdasági helyzetben, a stabilizáció érdekében, sürgős és határozott intézkedésekre van szükség. Tudjuk a társadalombiztosítás jelenlegi pénzügyi rendszerének lényege, hogy az aktív keresők jövedelmének járulékköltsége fedezi az ellátottak költségeit. Gazdasági megfontolásból valóban arra kell törekedni, hogy a járulékköteles kör szűküljön, azonban figyelemmel kellene lenni a járulékos és a szolgáltatás egységére is. Ebben a szituációban a művelődési kormányzat azt javasolja, hogy a Pénzügyminisztérium vizsgálja meg az alábbiakat:

1. a szerzői díj, valamint az előadóművészek díjazása járuléknak kiváltása más jövedelmekkel, pl. osztalékok járulékköltségeivel;

20

2. amennyiben ez nem ássa alá a stabilizációs intézkedések pénzügyi hatását és a csere megvalósítható, akkor 1995 őszéig – az 1996-os adó- és társadalombiztosítási törvények tárgyalásáig – az érintettek (a művészeti, szerzői jogi szervezetek, a művelődési és pénzügyi kormányzat) kialakíthatnának egy olyan konstrukciót, ami elfogadható valamennyi fél számára. Információink szerint az érintettek között lezajlott megbeszélések erre nézve biztatóak.

Tisztelt Miniszter Úr!

Úgy gondolom a fenti elképzelése nem kényszeríti a pénzügyi kormányzatot visszalépésre, a szűken vett fiskális érdek nem sérül és az adott probléma sem kerül le a napirendről. Ugyanakkor a kormányzat egésze számára lehetővé tenné biztonságos megoldás kialakítását.

Kérem szíves megértő támogatását, várva a tárcánknál teendő újabb személyes látogatását.

Budapest, 1995. április 27.

Dr. Fodor Gábor

– *Miért nem volt ennek a véleményének nyilvánossága?*

– Azért, mert – mint erről már beszéltem – ameddig tagja voltam a kormánynak, nem tartottam illendőnek, hogy erről beszéljek. Viszont az SZDSZ-frakcióban Molnár Péterrel, Büky Dorottyaival és Magyar Bálinttal együtt „szervekedtünk”: ebben a formában ne támogassák a javaslatot. Szavaztunk is erről, s csak pár vokson múlt, hogy nem sikerült áttörnünk. Később még egyszer próbálkoztunk aláírásgyűjtéssel is,

s ott is csak egy fejjel maradtunk le. Ezt követően viszont tudomásul vettem, hogy a többség – a fenntartások ellenére – a stabilizáció érdekében támogatni fogja ezt a javaslatot a szabaddemokratáknál is.

– *Így viszont vállalnia kellett, hogy neves írók és művészek aláírásokat gyűjtsenek! Hogy tiltakozzanak, voltaképpen nem csak a Bokros-csomag ellen, hanem a kulturális kormányzat, s gyakorlatilag Ön ellen is!*

– Válasszuk ketté ezt a problémát. Én a honoráriumok tétéjárulékköltségeivel –

mint technikával – nem értettem egyet. De magát az elgondolást, hogy meg kell szüntetni olyan értelmiségi privilégiumokat, amelyek adózó polgár és adózó polgár között a tekintetben tesznek különbséget, hogy ki fizikai és ki szellemi dolgozó, nos ezzel mélysegesen egyetértettem. Ma is úgy gondolom, hogy meg kell találni a szakmailag és alkotmányosan egyaránt járható útját e probléma rendezésének. Megint más ügy, hogy miként reagáltak erre a szűkebb-tágabb értelmiségi csoportok. Engem felháborított a közvéleményformáló értelmiségieknek ez az erős nyomásgyakorlása, amit saját egzisztenciális helyzetük védelmében megtettek, de mindezt nem ennek tálalták, hanem ideológiát körítették mögé. Bizony úgy gondolom, hogy érdekes módon se a szellemi élet nagyjai nem háborodtak fel azon, amikor az elmúlt években megszűnt Magyarországon több mint egymillió munkahely, sem az Alkotmánybíróság nem tekintette a szerzett jogok csorbításának a munkanélküliséget, amíg ez csak az anyagi szférát érintette. Holott a munkához való jogot is minden állampolgárnak egyformán garantálja az alkotmány. Tehát alapvetően antiszolidáris lépésnek tekintettem az értelmiségi elit tiltakozását, ráadásul farizeusnak is. Hiszen közben már arról cikkeztek, hogy milyen kiskapukat lehet majd találni az új jogszabályok kikerülésére. Összességében az egész ügyet túldimenzionálnak tekintetem, s magamban besoroltam a kultúrharc egyik sajátos, érdekérvényesítő formájának. Meggyőződésem, hogy lejárt annak az ideje, amikor szimpatikus, de „lila” lelkű emberek verik az asztalt, hogy több pénz kell a kultúrának, az oktatásnak, de közben az ég világon nem tesznek semmit az említett területek hatékonyabb működéséért. A kultúrának és az oktatási szférának magának kell megváltoznia, s átalakulnia úgy, hogy állja a piaci viszonyokat. Ehhez természetesen mindig kell majd állami segítség. De pusztán az állami segítségre nem lehet hagyatkozni. Ismétlem: ebben az elmúlt másfél esztendőben a minisztérium szakértőivel közösen éppen olyan programokat dolgoztunk ki, amelyek hozzájárulhatnak a belső erőforrások feltárásához. Mert a reformok itt kezdődnek.

– A másik ilyen jellegzetes konfliktusa a hangadó értelmiséggel az ősszel alakult ki a közalapítványok körül. Voltaképpen mi történt? Hiszen éppen azok az ismert közirók tiltakoztak a legvehemensebben az MKM javaslatai ellen, akik még az ellenzéki időkben

követelték: számoltassa el az állam azokat az alapítványokat, amelyek közpénzből élnek, s nem feltétlenül közcélokat, inkább különböző pártcélokat támogatnak!

– Kicsit gonoszkodó megközelítésben azt mondanám, ahogyan Eörsi fogalmazott: „Amíg a másik zsebében turkálnak, az hagyjád, de amikor az én zsebembe is belesnyúlnak, akkor sikítok.” De nem kívánok senkit sem megbántani... Viszont őrzök jó néhány levelet, s emlékszem néhány telefonhívásra is több neves magyar értelmiségitől, amelyek arról szóltak, hogy elnézést, de voltaképpen nem is nagyon tudtuk, hogy mit írunk alá. Reflexből cselekedtünk, mert szólt az ismerős, hogy már megint valamire készülődnek ezek ott a minisztériumban... Szégyenteljesnek tekintem ezt az egészet. S tartom, hogy igazunk volt. Ha valaki közpénzt elfogad, akkor kalkuláljon a nagyobb nyilvánossággal, s azzal is, hogy időnként elszámoltatják. Az ilyen alapítványok alakuljanak át közalapítvánnyá. Vagy ha ezt nem vállalják, akkor viszont ne tartsanak igényt arra, hogy évről évre az állam finanszírozza őket. Ezt követően azt támogatnák, akit akarnak. Szerintem ez egy tisztán átlátható elvi álláspont.

– A költségvetési vita előtt Ön látványos offenzívába kezdett. Megjelentette – méghozzá a sajtóban – 12 pontját a kultúra finanszírozási törekvéseiről. Ez az akció azért is volt sokak szemében meglepő, mert akkor ismét felerősödtek a szállongó pletykák személyéről. „Fodor már lapátan van!” – mondta például nekem is az egyik meghatározó jelentőségű, s Önnel inkább rokonszenvező MSZP-s képviselő, már a nyár derekán. Ezt követően került sor deklarativ jellegű találkozójukra Horn Gyulával. Ön utána úgy nyilatkozott: biztatást kapott a miniszterelnöktől, hogy folytassa munkáját. Hogy függ össze a 12 pont és ez a találkozó?

– A 12 pont már régóta érlelődött a művelődési tárca kebelén belül. Nyár elejéig nagyobb erővel fordultunk az oktatásügy vitatott kérdései felé. Mivel akkor úgy tűnt, hogy a szakmai munkánk eredményes volt, ezért elővettük a formálódó kultúrafinanszírozási csomagot. Ez annál inkább aktuálissá vált, mert a költségvetés első olvasatából hiányoztak azok a javaslatok, amelyeket e tárgykörben a Pénzügyminisztérium szakértőivel előzetesen egyeztetettünk. Ám a nyilvánossághozatal időpontjának időzítése valóban az én döntésem volt. Ebben motiváltak politikai szempontok, egyebek között a lemondásom

körüli mende-mondák is. S szerettem volna egyértelműen látni, hogy a miniszterelnök miként viszonyul hozzám. Ezért elhárítottam, hogy elmegyek hozzá, s megnye-

rem a 12 pont támogatására. Azzal a szándékkal ültem le a tárgyalóasztalhoz, hogy ha ez nem sikerül, akkor legalább tisztában látom, hogy hányadán állunk.

Tizenkét pont*

avagy mi újat kíván tenni a kulturális kormányzat az államháztartási reform keretében az 1996-os költségvetés kapcsán

1. Saját kezű rendelkezést a személyi jövedelemadó egy százalékáról

Az elképzelések szerint az adózó az éves bevalláson deklarálja, hogy adója egy százalékát hová kívánja irányítani. Az adóív mellékletének tartalmaznia kellene a címzett-listát.

Ezek között szerepelnek majd – elképzeléseink szerint – a Nemzeti Kulturális Alap, illetve az egyházi, illetve alapítványi iskolák, illetve minden kormány által alapított közalapítvány.

2. A kulturális és más nonprofit szervezeteknek nyújtott közvetlen adományozás adó- és illetékrendszerbeli elismerését

A kormányprogramnak megfelelően adó- és illetékrendszerbeli kedvezményekkel ösztönözni kell a kulturális szervezeteknek nyújtott közvetlen adományozást, hogy minél többen lépjenek a könyvtáralapító Széchényi Ferenc nyomdokaiba.

Javaslataink:

– kívánatos, hogy a költségvetési intézményeknek nyújtott adományok ugyanolyan adókedvezményeket élvezzenek, mint az alapítványi adományok;

– kívánatos, hogy a természetbeni adományok (műtárgyak, ingatlanok stb.) értéke ugyanolyan adócsökkentő tényező legyen, mint a pénzbeni adományoké.

3. A könyv-áfa visszaforgatását

22 A tárgyalások során beláttuk, hogy oly módon is támogatható a hazai olvasáskultúra, a magaskultúra, hogy nem speciális áfaszabályokat vezetünk be, hanem az egész könyvforgalom után befolyt áfatartalmat visszaforgatjuk részben a könyvtárak javára, részben egy Könyvszakmai Konszolidációs Alap javára. Tehát maradna a könyvek kedvezményes, 12%-os általános forgalmi adója (minden könyvre), de az állam ezt maradéktalanul visszaforgatná.

Az egyes címek támogatásáról pedig továbbra is gondoskodna a Nemzeti Kulturális Alap, illetve a Magyar Könyv Alapítvány.

Javasolt támogatási technikák:

1. Vásárlási garancia könyvtárak részére (skandináv modell). A kiadási tervek (listák) ismeretében a kuratórium arról dönt, hogy egy-egy kiadásból hány példányra vállal vásárlási kötelezettséget a KKA terhére. Az így vásárolt példányokat közkönyvtáraknak juttatná ingyen vagy kedvezményesen.

2. Hiteltámogatás. A kérelmező a bankhoz kell benyújtsa hitelkérelmét, s annak elfogadása után a kuratórium döntése alapján tőketörlesztésként kap visszatérítendő vagy vissza nem térítendő támogatást, az első esetben csak pl. a kezelési költséggel azonos kamattal.

3. Hitelgarancia (francia modell). A kérelmező a bankhoz kell benyújtsa hitelkérelmét, s ha annak egyetlen hiányossága, hogy nem tudott elég fedezetet nyújtani, kuratóriumi döntéssel a hiányzó fedezetre a KKA terhére adunk garanciát. Csak a fedezetigény egy hányadára adható garancia, hogy a kérelmezőnek súlyos következményekkel járjon az esetleges szerződésszegés.

4. Nonprofitörvényt!

A leendő törvény a nonprofit szervezetek működésére és gazdálkodására vonatkozó szabályozást kell tartalmazza annak érdekében, hogy a nonprofit szféra adókedvezményei gazdaságilag hatékonyan és pénzügyileg ellenőrzött formában kerüljenek felhasználásra, és ennek következtében az adózással kapcsolatos visszaélések elkerülhetőek legyenek.

5. A Nemzeti Kulturális Alap reformja: legyen vége a kultúra önadóztatásának!

A kulturális járulék – mint köztudott – olyan nemkívánatos, de szükséges pénzbeszedési

*Rövidítve

forma (adóztatás), amely a kulturális ágazat intézményeit, szervezeteit költségnövelő elemként extraadóval sújtja a NKA bevételének biztosítása érdekében.

Szükséges és elkerülhetetlen ezen helyzeten változtatni: a járulékalapot szélesíteni kell (a kulturális szférán túl). A cél: a kulturális szféra önadóztatásának megszüntetése. Három változtatási lehetőséget dolgoztunk ki.

1.) A kulturális hozzájárulás rendszere (a járulék felváltására):

A kulturális hozzájárulás alapja a nemzetgazdaságban működő gazdálkodók bérköltségének 0,5, illetve 1%-a lehet. Volumenében ez évente 3,0 illetve 6,0 milliárd forint kulturális hozzájárulás-képződést jelentene.

2.) A kulturális járulék megtartása jelen formájában, szerencsejáték és idegenforgalmi bevételek átirányításával (a szerencsejáték törvény módosításával, illetve az Idegenforgalmi Alap bevonásával).

3.) A kulturális járulékalap szélesítése, többek között a következő területeken:

- szórakoztató elektronikai iparcikkek forgalmának járulékozttatása,
- fénymásológépek, ahhoz használatos tonerek, továbbá képrögzítő eszközök és azokhoz használatos anyagok járulékolttatása,
- a képeslapok járulékaának emelése,
- idegenforgalom/utazási irodák forgalmának járulékolttatása,
- divatkulturában megjelenő termékek forgalmi bevételeinek járulékolttatása,
- a játékautomaták, szerencsejáték bevételek járulékolttatása,
- a reklám és hirdetések minden válfajában járulékolttatás.

6. Rádió-televízió törvény! Műsorszolgáltatási Alap létrehozását a kulturális és más közhasznú műsorok támogatására!

A rádió-televízió törvénnyel létrehozandó Műsorszolgáltatási Alap (MA) biztosítani fogja a kultúra finanszírozását a törvény eredményeképpen végre létrejövő, megerősödő rádió-televízió piacon, az ott képződő bevételekből. Az MA a mozgóképipar támogatásának is új csatornája lesz. Az MA forrásai lesznek többek között a készülék-üzembentartási díj (a jelenlegi előfizetői díj) és a túlnyomórészt a kereskedelmi magán-műsorszolgáltatók által fizetendő műsorszolgáltatási díj. Az MA támogatni fogja a Magyar Televízió, a Magyar Rádió és a Duna Televízió mellett a nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatókat is.

23

7. Mozgóképtörvény! Többcsatornás mozgóképkultúra-támogatást!

A leendő törvény által megreformált Magyar Mozgóképek Közalapítványon, valamint a mozgóképipar és -forgalmazás új járulékaiból, továbbá a rádió-televízió piacon képződő bevételekből a Nemzeti Kulturális Alap filmkuratóriumán, illetve a Műsorszolgáltatási Alapon keresztül nagyrészt nem költségvetési támogatásból kell megerősíteni és többcsatornássá tenni a mozgóképkultúra támogatását.

8. Ki kell fizetni a Magyar Alkotóművészeti Közalapítvány vagyontpótlását!

A Művészeti Alap egyik feladata volt az elmúlt rendszerben a művészek nyugdíjának folyósítása. Ennek forrása a művészek honoráriumából történt kötelező befizetés volt. Az előző kormány az alapot alapítvánnyá alakította. Amint ennek törvényes lehetősége megteremtődött, a minisztérium javaslatot tett a kormánynak az alapítvány közalapítvánnyá történő átalakítására. Ennek során derült ki, hogy a nyugdíjfizetések biztosítása érdekében szükség van a vagyontpótlásra.

9. A kulturális vállalatok privatizációjából származó bevételek közvetlen visszaforgatását a kulturális infrastruktúra megújítására!

A következő 22 vállalat áll privatizáció előtt:

Könyves cégek: Gondolat Kiadó Kft., Mezőgazdasági Kiadó (felszámolás alatt), Tevan Kiadó Kft., Dabasi Nyomda Rt., Kultúra Külker. Rt., LIBRI Kft. 41%, Lira és Lant Rt. 21%, Művelt Nép Könyvterj. V. (felszámolás alatt), Bibliofil Kft., Téka Könyvértékesítő V. (felszámolás alatt), Nemzeti Tankönyvkiadó 50% (+1 szavazattartós állami tulajdon).

Filmek cégek: MAFILM Rt., Magyar Mozi és Videófilmgyár (felszámolás alatt), Uránia Kft., Objektív Filmstúdió Kft., Hunnia Filmstúdió Kft., Budapest Filmstúdió Kft., Dialóg Filmstúdió Kft., Diafilmgyártó Kft., Pannónia Film Kft., Videovox Stúdió Kft., Magyar Filmlabor Kft., MO-KÉP Rt., FITE SPECT Kft., Hungarofilm Kft.

Zenei cégek: Hungaroton MHV (végelszámolás alatt), Hungaroton Gong Kft., Hungaroton Classic Kft., EMB Zeneműkiadó Kft. 49%.

10. Az önkormányzati közművelődési normatívák megtartását!

Az önkormányzatok által fenntartott közművelődési intézményrendszer normatív támoga-

tását csak akkor lehetne megszüntetni, ha helyette más, jobb finanszírozási technikával tudnánk biztosítani a kulturális intézmények működőképességének megőrzését.

11. Rendezzük meg a „Közkönyvtár Éve” akciót!

Sok nálunk gazdagabb országban nem vesznek annyi könyvet az emberek, mint itt. Szoktassuk vissza az embereket a sarki könyvtárba, frissítsük fel a kistelepülések állományát! Egy éven át tartó eseménysorozatot tervezünk, nagy propagandával.

1. A könyvbeszerzés érdekeltség-növelő támogatása: A következő támogatási forma a könyvtárak fenntartóinak kínál fel – érdekeltségi alapon – kiegészítő támogatást. A városi és megyei könyvtárak esetében javasoljuk bevezetni. A támogatási forma az úgynevezett matching grant, vagyis a kiegészítő támogatás elvén alapszik. Ha egy fenntartó bizonyos összeget könyvbeszerzésre fordít, akkor a támogató ennek bizonyos százalékát adja kiegészítésként, továbbá könyvbeszerzésre. 1996. évben könyvekre fordított összegek 25 százalékos kiegészítését tennék lehetővé. A főváros esetében javasoljuk a lakosságáramnyos támogatást, vagyis a budapesti könyvtári hálózat 4 megye átlagtámogatását kapná meg.

2. A könyvbeszerzés díjazása kistelepüléseken: A fenntartó önkormányzatok közvetlen érdekeltségének kialakítására javasoljuk kistelepülések számára pályadíj kiírását. A díjat – közvetlen pénzdíjként – az az önkormányzat kapja, amelyik az adott évben fajlagosan (lakosság szerint) a legtöbbet fordítja könyvbeszerzésre.

3. Hátrányos helyzetű települések könyvtári szolgáltatásának javítása: Korszerű bibliobuszok beszerzése és felszerelése a hátrányos helyzetű települések lakosságának, valamint a falugondnoki minibuszok működésének kiegészítő támogatása a könyvtári szolgáltatás ellátására való alkalmassá tétel érdekében. A 19 megyét 1-1, a fővárost 2 bibliobusszal, a mintegy 200 falugondnoki minibuszt kiegészítő felszereléssel, illetve üzemeltetőjét képzéssel szükséges ellátni.

4. Csatlakozás a nemzetközi „telekunyhó-programhoz”.

12. A zenei élet reformját!

1. Kézenfekvő a rendező intézmények és feladataik egy részének összevonása. El kell érni ugyanakkor, hogy emiatt ne legyenek ellátatlan feladatok. Fontos továbbá, hogy az államnak több évre szóló garanciát kell vállalnia, hogy az önkormányzati körbe utalt intézmények költségvetési támogatását fenntartja.

2. Változtatást szeretnénk elérni a magyar kultúra olyan alapintézményeinek finanszírozási rendjében, mint a Budapesti Tavasz Fesztivál, a Szombathelyi Bartók Fesztivál, a Soproni Régizene Napok, a Budapesti Zenei Versenyek, illetve az évenként változó tartalmú táncművészeti fesztiválok (Interbalett, Interfolk, Magyar Táncpanoráma) sora. Rendkívül indokolt továbbá, hogy egyes önkormányzati fenntartású kiemelkedő művészegyüttesek külön feladatokhoz központi költségvetési támogatásban is részesüljenek.

Budapest, 1995. július 19.

24

– *S mi történt a találkozón?*

– Bejött, hogy én léptem először a sakk-táblán. A kormányfő először meglepődött a 12 pont láttán, majd áttanulmányozta és azt mondta, hogy ezek egész érdekes javaslatok, amelyeket ő végül is támogatni tud, hiszen érzi, hogy a kultúra területén valamivel többet kell tenni, mint amit a költségvetési szigor engedne. Ez az

antré nagyot lendített a minisztérium munkáján. Segített abban, hogy a nyári, őszi vitákat a többi szaktárcával, a PM-mel, a kormány egészével, a frakciókkal, s végül a parlamenttel is jobban tudtuk fogadtatni elképzeléseinket. Török András volt helyettes államtitkár, aki kitűnően beletanult a szerepébe, igen sokat dolgozott ezen.

Levél Bokros Lajoshoz a kultúra finanszírozásának adóháttéréről

Tisztelt Miniszter Úr!

Örömmel értesültem arról, hogy a szellemi tevékenység utáni adó kedvezménye az 1995. évi formában visszakerült az 1996. évi személyi jövedelemadóról szóló törvényjavaslatba.

Ugyanakkor változatlanul meg kell állapítanom, hogy sem az „1%”, sem a beruházási adókedvezmény ügye a megfelelő törvényjavaslatokban nincs elrendelve. Ezért szeretném tájékoztatni, hogy fenntartom további javaslataimat, amelyek a következők:

1) A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény 4. §-ának (2) bekezdése sorolja a társasági adókedvezményeket. Az r.) pont alapján a képzőművészeti alkotások beszerzésére fordított összeggel, de legfeljebb a tárgyévi beruházás értékének 1 ezrelékével csökkenthető a nyereségadó alapja.

A tapasztalatok szerint ez a kedvezmény alig ösztönöz műtárgyvásárlásra. Másképp fogalmazva, alig jelent adókiecsésm. Ezért a szóban forgó összeget 2 ezrelékre javasoljuk módosítani.

2) Az új személyi jövedelemadó törvényhez kapcsolódik a kormányprogramnak az a célkitűzése, amely saját kezű rendelkezést kíván adni az adózónak az adó egy részéről kulturális célok támogatására. A célkitűzés igen kedvező társadalmi fogadtatásra talált és alkalmasnak véljük az időt, hogy az elgondolás megvalósulása felé megtegyük az első konkrét lépést. A javaslat rövid summázatát augusztus 23-án személyes találkozásunkon adtam át. Ezt követően tárcánk kapcsolatba lépett a Pénzügyminisztérium megfelelő osztályával.

A közelmúlt szakmai és politikai egyeztetései során az elképzelés sokban módosult:

1) A kulturális célok mellé az adótörvényekben közérdekűnek minősülő teljes körre, tehát a népjólétre, környezetvédelemre, oktatásra stb. kiterjed.

2) A címzettek körébe az alapítványok mellett fel kellene venni a társadalmi szervezeteket és az egyházakat is.

A célkitűzés megvalósulása esetén a polgár közvetlenül dönt az adójának csekély részét alkotó közpénz felhasználásáról; közvetlenül fejezi ki érték-választását, kiütődését. Távlatban bizonyos mértékig tehermentesíti a központi költségvetésben államigazgatási és országgyűlési zsillipeken keresztül megvalósuló újraelosztását.

A javaslat a személyi jövedelemadóhoz kapcsolódik, de annak nem része, ezért arról nem most kell dönten. A Kormány elvi egyetértése esetén

– a célkitűzés szerepeltetni kell az államháztartás reformnyagaiban, ahogy ezt már korábban jeleztük;

– az 1997. évi költségvetés előkészületeiben;

– módosítani kell az adózás rendjét szabályozó törvényt, oly módon, hogy a személyi jövedelemadó 1996 márciusában esedékes éves bevallásakor az adózó közvetlenül rendelkezessen az adó adott – konkrét javaslatunk szerint – 1 %-ának felhasználásáról. A tényleges pénzallokáció 1997. év elejétől kezdődne, ennyi idő feltétlenül szükséges egy ilyen újszerű eszköz előkészítéséhez.

Kérem Miniszter urat, hogy javaslataink realizálása céljából jelölje ki azokat az illetékes munkatársakat, akik a további teendőket áttekintik és elvégzik. Ebben a Művelődési és Köztudományügyi Minisztérium minden segítséget és információt megad.

Budapest, 1995. október 4.

Dr. Fodor Gábor

– *Mi az, ami a 12 pontból végül megvalósult?*

– A többsége. De én a legjelentősebbnek azt tekintem, hogy a polgárok személyi jövedelemadójuk egy százalékát kulturális célok támogatására fordíthatják. Ez a javaslat óriási szemléletbeli fordulatot jelent a kultúra támogatásának területén. A civil társadalom erősítését szolgálja a paternalista állammal szemben. Látható bevétele csak 1997-ben lesz, mégis ez a leginkább előremutató, valóban strukturális hatású reformlépés. Technikailag egyáltalában nem bonyolult, csak egy

adószám kell hozzá. A részleteket pontosan kidolgoztuk.

– *Sikerült áttörést elérni a kulturális járulékkoltatási rendszerben is?*

– Nagyonbízott igen, de először meg kellett nyerni a csatát, hogy a Nemzeti Kulturális Alap önálló pénzalap maradjon. Majd elértük, hogy a bevételei is megnövekedtek: többek között a Szerencsejáték Alap bevételei kerültek ide. Ezen kívül javasoltunk egy új járulékkoltatási rendszert is, amely mindazon ipari termékeket érinti, amelyeket kulturális területeken használnak fel. Erről még nem döntött a kormány, de úgy tudom,

hogy januárban újra tárgyalni fogják. Ha mindent egybevetünk, akkor a Nemzeti Kulturális Alap 1996-ban már több mint egymilliárd forintból gazdálkodhat. S nagyon lényeges áttörést jelent, hogy ezek a bevételek nem a kultúra önadóztatása árán növekednek. Érdekesen alakul a kulturális cégek privatizációs bevétele is. Amikor mi ezt felvetettük, a PM-ben csak legyintettek: úgy se lesznek bevételek. Nos, most kiderült, hogy vannak. Kíváncsi vagyok, hogy ezek után állják-e a szavukat, s valóban visszaforgathatók lesznek-e ezek a bevételek a kultúrába. Megjegyzem, nem csupán egy-egy kifejezetten kulturális cég – például a Hungaroton – eladásának bevételéről van szó, hanem arról, hogy majd mindegyik nagy cégnem voltak kulturális jellegű intézményei. Az ezekből befolyó bevételek már jelentősebb investíciót jelenthetnek a kulturális ágazat számára.

– *Őn kezdettől fogva meglehetősen fagyos politikai légkörben dolgozott. Ebben sok minden játszott közre. Van egy olyan tényező, amely most a végkifejlet ismeretében nem kerülhető meg, függetlenül attól, hogy Ön konzekvens abban: sosem mond rosszat azokról, akikhez valaha tartozott. Most mégis megkérdezném: nem érezte, hogy a Fidesz – amelynek kulturális és oktatási programját Ön miniszterként tovább vitte – dacból, törlesztésből végig kritizálta ténykedését?*

– Tagadhatatlan, hogy élt bennük egy ilyen törlesztési düh, s ez helytelen magatartásra készítette őket. Hiszen valóban olyan törekvéseket is opponáltak, amelyeket korábban kifejezetten támogatnak, sőt kezdeményezték is a valóráváltásukat. De azt hiszem, ez a kicsinyes magatartás őket minősíti, s erre több szót fecsecelni nem érdemes. Az is igaz, hogy én az ellenzék szemében is fő célpont voltam. Amit a már emlegetett kultúrharcon túl az is erősített, hogy folyosói sutyorgásokban folyton meg erősítést kaptak ehhez a nagyobbik kormánypárt jó néhány jeles képviselőjétől.

– *Mit gondol, miért váltott ki személye, magatartása ekkora ellenszenvet például az MSZP meghatározó köreiből?*

– Van ennek generációs és kulturális oka is. Valamint: nyilván szerették volna, ha az ő emberük kerül erre a posztra. De, ha már ez nem sikerült, akkor lehetőleg egy olyan SZDSZ-est szerettek volna kultuszminiszternek, aki jobban függ tőlük. Én a rendkívül sok – olykor otromba – támadás ellenére is mindvégig megőriztem

szabadságomat és önállóságomat. Ebben az értelemben független maradtam.

– *Őn a választási kampányban az SZDSZ frontemberének számított, hiszen második volt a listán. A kormányalakítást követően is azt lehetett érzékelni, hogy a szabaddemokraták – részben népszerűsége, részben kvalitásai okán – nagyon nagy súlyt fektetnek arra, hogy Fodor Gábor bizonyíthassa képességeit. Ahogy haladtunk előre az időben – s személyét és a tárcát sok nemtelen politikai és szakmai támadás érte – mintha gyengült volna ez a pártbéli kiállítás. Természetesen a nyilvánosság előtt mindig deklarálták, hogy ragaszkodnak Önhöz, ám különböző formális és informális megnyilvánulásokról érzékelni lehetett: ez a támogatás gyengülő. Úgy tudom, hogy Ön – aki személyesen is igen jó viszonyban van Pető Ivánnal – több alkalommal levélben is kifejtette kételyeit, kérte támogatását. Mi volt erre a válasz?*

– Gyakorlatilag az SZDSZ-frakció nagyon erősen kiállt a 12 pontban foglaltak mellett a költségvetési vitában. Hasonlóképpen a korábbinál keményebben tárgyaltak az önkormányzati ügyekről is, ami érintette a személyi jövedelemadózást és a közoktatás normatív támogatását is.

– *Már utaltunk rá, hogy nyár közepén sokféle hír szállongott arról: Ön lemond. Pontosabban lemondatták. Tudni lehet egy SZDSZ-es vezetői szavazásról is. Elmondandó, hogy pontosan mi történt?*

– Az ügyvivői testület az én kérésemre foglalkozott a kérdéssel, éppen azért, mert állásfoglalásukat kértem a már jelzett támadások miatt. Jeleztem az ügyvivőknek: meggyőződésem, hogy alapvetően jól dolgozunk, és a tevékenységünk gyümölcse előbb-utóbb be fog érni. De addig még várható jó néhány konfliktus körülöttem és miattam. Ekkor már koalíciós krízis koalíciós krízist követett. Engem az érdekelt, hogy ha netán kialakul egy újabb súlyos koalíciós válság – és ennek én és a tárca állunk a középpontjában –, akkor tudni szeretném, hogy olyan erővel állnak-e mögöttem, hogy akár szakadásig is viszik az ügyet. Ez volt a konkrét kérdésem. Vita folyt, aminek a végén én titkos szavazást kértem. A szavazás eredménye: hat három – mellettem. Tehát, hogy akár a végsőig is kitartanak mellettem, akár a koalíció felbontásáig.

– *Én úgy tudom, hogy a három ellenszavazat egyikét Pető Iván adta, s ő ezt előre meg is mondta Önnek.*

– Ez így igaz. Már a vita során kifejtette ezt az álláspontját. Azt mondta: félreértés ne essék, nem azért szavaz ellenem, mert szerinte én rosszul dolgozom. Hanem ismeri az SZDSZ-t. Lehet, hogy most kiállnak mellettem, de egy éles konfliktusban már csökken a lelkesedésük. Ezért óvott az illúzióktól. A titkos szavazás – titkos. Én csak azt tudtam előre, hogy Pető és Kunce – részben hasonló okokból – nem fog szavazni. Utána a sajtóban is megindultak a találgatások, s valakik azt mondták, hogy Kunce Gábor és Magyar Bálint is nemmel szavazott.

– *Már említettem, hogy a nyár folyamán a szocialisták körében erősen terjedt az a hír: az Ön feje felett megegyeztek a lemondásáról. Ráadásul – már akkor – azt is hallani lehetett: Magyar Bálint az új jelölt. Hogy lehet ez?*

– Nem tudom, hogy volt-e ilyen, vagy nem. Mindenesetre nekem senki sem szólt, tehát úgy kezelem, hogy nem történtek ilyen tárgyalások. De, ha volt is, az nem hivatalos egyeztetés volt a két párt között, inkább háttérsutyorgás. Tény, hogy mikor novemberben lemondtam, akkor a kormányfő tett egy olyan megjegyzést, hogy ő már a nyáron tárgyalt arról, hogy Magyar Bálint legyen a miniszter. Ez eléggé megdöbbentett. Azt is tudom, hogy a miniszterelnök nem titkolta az SZDSZ vezetői előtt az irántam érzett ellenszenvét, s egyértelmű volt, hogy ürügyeket keres az eltávolításomra. Így lehet, hogy felvetődött, szívesebben látná Bálintot ezen a poszton. De még szeretnék visszatérni ehhez a nyári ügyvivői testületi döntéshez. Úgy gondolom, hogy az SZDSZ-t akkor már nagymértékben befolyásolta a körülöttünk és körülöttem kialakult értelmiségi hangulat, amely abból is táplálkozott, hogy én barátot, ellenfelet egyforma mércével kezeltem. Ez dühöt váltott ki, s a velem szembeni indulatok egy része bizony átrakódott az SZDSZ-re is. Mindezek közben a népszerűségem jelentősen visszaesett, nagyon sok érdekcsoport kritizálta a munkámat. Én minderről most, a számvetés során is csak annyit tudok mondani: ha újra kezdeném, döntően ugyanígy csinálnám. Mert, ha nem így cselekednék, akkor semmivel sem lennék különb, mint az előttem hivatalban lévő „kulturpolitikusok”. Ugyanakkor korábban is tudtam, ma is tisztában vagyok vele, hogy ennek a szemléletnek a következetes érvényesítéséhez erős politikai támogatás kell.

– *Novemberben ezért kért újabb állásfoglalást?*

– Igen. S ekkor már bekövetkezett az, amit Pető Iván előre megmondott. Ugyanis ismételten felvettem: most ugyan átmeneti fegyverszünet van, de ha 96 elején megint kiújulnak a koalíción belüli ellentétek, s a művelődésügy kerül megint a támadások középpontjába, akkor vajon kiállnak-e mellettem?

– *S mit mondtak?*

– Most nem volt szavazás, csak napirend utáni beszélgetés. S ennek a rezüméje az volt, hogy már nem állnának ki mindenáron értem. Hiszen a stabilizáció végigviteléhez nagyon lényeges érdeke fűződik az országnak, így az SZDSZ-nek is. Sokan megfogalmazták azt is, hogy sok értelmiségiben ellenérzések vannak a munkánkkal kapcsolatban, sok a kritika, s ez nem tesz jót a pártnak.

– *Tehát inkább beáldozzák Önt?*

– Ezt senki sem mondta ki ilyen nyersen, de ez volt a beszélgetés „üzene”.

– *Pető Iván végig korrekt volt?*

– Igen, végig nagyon tisztviselősen viselkedett velem, Bauer Tamással együtt.

– *Még menjünk egy kicsit vissza az időben. Nyár vége, kora ősz. Ekkor vannak a nagy diák- és pedagógustüntetések. Ön konfliktusba kerül Bokrossal, aki maga sem érezhette igazán, hogy a kormányfő teljes erővel mögötte áll. S a miniszterelnök is előrukkol kormányátalakítási javaslatával. Ebben a gazdasági csúcsmiszteri poszt létrehozása a pénzügyminisztert gyöngítette volna. De Jánosi György beemlése – államtitkári rangban – a médiaügyek koordinálására, illetve az ifjúsági ügyek elvétele az MKM-től egyértelműen Fodor Gábor ellen irányult.*

– Igen, s ezután Jánosi sajátos hangvételben szólt a tárca munkájáról. Érdemes megnézni azt az offenzívát is, amit Kiss Péter és a mögötte álló BIT-es-modernizációs lobb, állítólag ifjúsági érdekekért, ám gyakorlatilag kormányzati posztokért, hivatalokért, pénzosztási lehetőségekért folytatott. E két tényező alapján is elég világos, hogy bár a koalíciós válság – összességében – kimondva nem rólam szólt, de a háttérben nyilván rólam is alkudtak.

– *Úgy tűnik, hogy Kiss Péternek „bejött” az akciója. Kósáné kiválásával szerzett magának miniszteri posztot, de közben – ahogy Ön mondta: a „modernizáló fiatalok” újabb hadállásokat vettek be a miniszterelnöki hivatalon belül.*

- Sajnos, ez így igaz. Végül létrejött a koordinációs tanács a miniszterelnökségen belül, s jelentősebb – bár jogilag pontosan nem tisztázott – pénzosztási lehetőségek is ide kerültek, ami az ifjúsági ügyeket illeti. Itt történt egy sajátos költségvetési puccs az SZDSZ ellen. Én egyébként ezt nagyon rossz irányú mozgásnak tartom. S nem pusztán azért, mert „elvették” az MKM-től ezeket a feladatokat. Az ifjúság helyzetével valóban kiemelten kell foglalkozni, valóban volna szükség a mainál karakterisztikusabb ifjúságpolitikára. De ez nem a hagyományos mozgalmi, szervezeti keretek között valósítható meg. A fiatalok ma már másként mozognak a társadalomban. Nem fognak országos méretű szervezetekbe belépni, sem bal-, sem jobboldali értékek mentén. Helyi szervezetek, társulások, a legkülönbözőbb civil szerveződések persze gyarapodni fognak, de ezeket nem kell a kormányfő szárnyai alól koordinálni. Amire szükség lenne: célzott, jól kidolgozott programok, amelyek egy-egy ifjúsági réteg, vagy csoport helyzetén érdemben tudnak változtatni. Ilyenek lehetnének a lakáshozjutást, az átképzést, a külföldi ösztöndíjak odaítélését segítő projektek, illetve a toleránsabb gondolkodást terjesztő programok.

28

- *A miniszterelnököt különböző erők folyamatosan hergelték Ön ellen, vagy volt*

valamiféle – pontosan nem tisztázható – kölcsönös ellenszenv is Önök között?

- Ami az én viszonyomat illeti a kormányfőhöz, azt kell mondanom: ezt nem személyes rokon-, vagy ellenszenvem motíválták. Tudomásul vettem, hogy ő a miniszterelnök, s bízom abban, hogy a kormányzat a programjának megfelelően valóban mindent meg fog tenni annak érdekében, hogy az oktatás és a kultúra ügye – a pénzügyi nehézségek ellenére – ne szenvedjen csorbát. Ezt az alapállásomat még akkor is fenntartottam, amikor láttam a különböző megingásokat. Egyébként azt gondolom, hogy Hornt valóban sokan megpróbálták befolyásolni velem kapcsolatban: sokszor én voltam az MSZP-ben a „mumus”. De a kormányfő eleve nem bízott bennem, s a kezdet kezdetétől fogva nem rejtette véka alá, hogy úgymond, nem én vagyok a „kedvenc minisztere”. Még 1994 októberében írtam neki egy levelet, amelyben kifogásoltam: anélkül, hogy tájékozódna BIT-es és egyéb feljelentésekről, nyilvánosan bírálja a tárca működését és személyemet is. Később megtudtam: állítólag ez volt az a levél, amellyel elvágtam magam nála. Még MSZP-s ismerősök is mondták: Te kioktattad Horn Gyulát? Akkor vedd úgy, hogy máris lapáton vagy. S valóban: ezt követően csinálhattam bármit, az csak rossz lehetett.

Fodor Gábor első levele Horn Gyulához

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Megdöbbenéssel olvastam a Magyar Nemzet október 7-ei számában az Önnel készített interjú Művelődési és Közoktatási Minisztériumra vonatkozó részét. Abban Ön helyben hagyja a BIT (Baloldali Ifjúsági Társulás) kritikáját arra vonatkozóan, hogy „...jogosnak tartom a bírálatot azért, mert az illetékes tárca, a Művelődési Minisztérium lassú.” Valószínűleg Miniszterelnök Úr nem pontosan tájékozott a szóban forgó ügyek állásával kapcsolatban. Ezért szívesen megosztom Önnel azokat az információkat, amelyeket igény esetén korábban is rendelkezésére tudunk volna bocsátani.

Minisztériumunkhoz a Kormány döntése értelmében október 1. óta tartoznak az ifjúságpolitika ügyei. (Tehát az október 7-én kelt interjú lassúságra vonatkozó kitételei igen furcsán hatnak.) Az előző kormány működése alatt a Miniszterelnöki Hivatalban koordinálták ezeket a feladatokat. A július 15-ei hivatalba lépés után a Kormány világossá tette, hogy nem kívánja fenntartani az elődei által kialakított szerkezetet. Hetekbe tellett, míg eldőlt, hogy hozzánk fognak e feladatok tartozni. A feladat iránti kitüntetett figyelem világossá tétele miatt is fogadtam már július 25-én az MSZP és az SZDSZ közös delegációját – Czímár Gábor és Hága Antónia vezetésével – ifjúsági ügyekben. E találkozáson a jelenlévők átadtak egy dokumentumot, melyben különböző igényeket fogalmaztak meg. Ezek egy része koncepcionálisan ellenkezett a Kormány kialakulóban lévő álláspontjával (pl. ügynökség felállítását sürgették helyettes államtitkári vezetéssel stb.), másik része a már létező szervezetek átalakítására vonatkozó (NGYIA kuratóriumának megváltoztatása stb.). Az augusztusi szünet alatt mindkét párt olyan információt juttatott el hozzám, mely szerint az átadott anyag nem nyugszik teljes körű konszenzuson, sem az MSZP-n, sem az SZDSZ-en belül.

Mivel időközben a minisztériumban elkezdtünk felkészülni a feladatok átvételére, a leendő Ifjúságpolitikai Főosztályt Honti Mária közigazgatási államtitkár asszony felügyelete alá soroltam be. A szeptember 1-től hivatalba lépett államtitkár asszony néhány nappal beiktatása után – kérésre – konzultált az MSZP és az SZDSZ ifjúságpolitikai képviselőivel, s szeptember 13-án Kiss Péterrel történt személyes találkozásán sürgette a két párt konszenzusán nyugvó, korrigált anyag átadását. Azt a választ kapta, hogy erre néhány napon belül sor fog kerülni. Szeptember 16-án államtitkár asszony részt vett a Közgazdaság-tudományi Egyetemen a magyarországi ifjúsági szervezetek találkozásán, ahol újabb megbeszélést folytatott több érintettel. Itt Kiss Péterrel újfent tárgyaltak és Honti Mária azt az ígéretet kapta, hogy még aznap este meghatározzák azokat a tárgyalópartnereket, akikkel a minisztérium vezetése le tud ülni az ifjúságpolitika kérdéseiről tárgyalni, illetve néhány napon belül megkapjuk a konferencia összefoglaló anyagát. A közigazgatási államtitkár többszöri sürgetésére ezek mind a mai napig nem érkeztek meg a minisztériumba. Október 6-án végre Kiss Péter telefonon jelentkezett és sajnálkozott, amiért az anyagok még ide nem érkeztek meg, s azt mondta, hogy ők Horn Gyulának azt már elküldték, majd ígéretet tett arra, hogy aznap átfaxolja a koalíciós pártok általunk régóta kért közös álláspontját a NGYIA és egyéb ügyekben. Az ígért fax október 7-én 14 óráig nem érkezett meg.

A fentiekből is kitűnik talán, hogy az interjúban általam kifogásolt megjegyzés vélhetően nem reális információkon alapult. Álláspontom szerint munkatársaim a megnövekedett feladatokkal példászerű hozzáállással, lelkiismeretesen és gyorsan birkóznak meg. Mindezekből kifolyólag igazságtalannak és helytelennek tartom Miniszterelnök Úr megjegyzését.

Budapest, 1994. október 7.

Fodor Gábor

– Ez mutatkozott meg már az 1994. őszi Jánosi-konfliktusban?

– Igen. Jánosi és Horn megpróbált olyan helyzetet teremteni, amikor ők a „jók” a pedagógusok szemében, én pedig a „rossz”. Sajátos módon akkor Békesi keményen közbelépett, s a balul sikerült akcióból végül Jánosinak kellett levonnia a következtetést. Egyébként én akkor csak azt gondoltam: azért viselkedett így, mert ő szeretett volna miniszter lenni, és a politikai államtitkárságot kevesellte. Későbbi ténykedése viszont azt igazolta: alapvetően szembenáll a kultur- és művelődéspolitikával, amit én képviselek. Nagyon sajnálom ezt, én bíztam abban, hogy jól tudunk majd együtt dolgozni Jánosi Gyurival. Valószínűleg ez is a tévedéseim közé fog tartozni. Egyébként ezt követően majdnem fél évig nem nevezett ki a kormányfő politikai államtitkár. Talán arra várt, hogy bedobom a törölközőt. Amikor végül az SZDSZ jelölhetett erre a posztra politikust, én tudatosan választottam Szabó Zoltánt, többek között azért is, hogy gesztust tegyek az MSZP-nek. Egyébként jól választottam: Szabó nagyszerű ember, s nem biztos, hogy az SZDSZ-ben találtam volna hozzá hasonló helyettesét. A szocialisták közül még Vitányi Ivánnal, Lendvay Ildikóval, Pál Bélával, Schiffer Jánossal, Szabados Tamással,

Horn Miklóssal, Csehák Judittal és Békesi Lászlóval volt jó emberi és szakmai viszonyom. Vitányi nagyon sokat segített nekem, úgy is mint az MSZP választmányának elnöke, s úgy is, mint a parlament kulturális bizottságának vezetője. Mindig nagyon jó véleménnyel voltam róla, s ez csak erősödött az elmúlt másfél évben.

– Ha jól értem lemondásának valódi motívumait – túl azokon a konkrét gazdasági veszteség-cseppeken, amelyek miatt Önnél végül betelt a pohár –, akkor alapvetően az SZDSZ támogatásának lanyhulása miatt jutott erre a következtetésre.

– Igen. Az volt az érzésem, hogy a szocialista furkálódások idővel ki fognak fulladni, mert az idén – úgy 96 közepére – már beérnek a munkánk első gyümölcsei. Én úgy gondolom, következetesen ki kellett volna tartaniuk mellettem, mert megérte volna. Ők azonban másként gondolták. Ilyen a politika, sikeresnek kell lenni, s én e téren kudarcot vallottam. Egyébként félreértés ne essék: a nemtelen támadások tömege ellenére bennem volt kellő erő, hogy ezt végigcsináljam. De ha nincs mögöttem támogatás, ha azok, akikhez tartozom, nem állnak mellettem, akkor nincs értelme tovább küzdeni. S szeretném azt is leszögezni, hogy nem haragszom senkire, hiszen a döntéseimért én vagyok felelős.

– Végül is lemondását az MSZP novemberi kongresszusának kezdő napjára időzítette. Ez szándékos volt? Azért is kértem, hiszen azt megelőzően Bokros Lajos is benyújtotta lemondását. De ő nem is titkolta, hogy ebben van némi zsarolási effektus. Élére akarta állítani a kérdést: vagy támogatja a kongresszus, vagy, ha nem, akkor csinálják nélküle. Ön is várt volna valami-féle MSZP-s állásfoglalásra?

– Nem. Az időpont véletlen egybeesés az MSZP kongresszusával, ami egy pénteki napra esett. Előző hét végén volt a pedagó-

gustüntetés, ami után – mint említettem – engem marasztalt el a kormányfő. Majd a rá következő hétfőn kértem azt a bizonyos második beszélgetést az SZDSZ ügyvivőtől. Megértettem, hogy nem állnak ki melletttem. Ezt követte a csütörtöki kormányülés, ahol sokadszori tiltakozásom ellenére is olyan döntések születtek, amelyeket már nem lehetett kompromisszumnak tekinteni. Az inkriminált hétmilliárdos tartalékelvonás pedig teljesen elfogadhatatlan volt. Ezt követően eldöntöttem, hogy lemondok. Én döntöttem így, erre senki sem kért fel.

Fodor Gábor lemondólevele Horn Gyulához

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Ezennel szeretném Önnek bejelenteni lemondási szándékomat.

Indokaim között első helyen azokat a döntéseket szeretném megjelölni, amelyek a legutóbbi kormányülésen születtek. A saját szakmai meggyőződésem szerint rossz döntés, hogy a közoktatás költségvetéséből 7 milliárd forintot vonnak el, és ez lesz a fedezete a közalkalmazotti bérek emelésének. Erre a pénzre szükség van a magyar közoktatási rendszerben, s ha már béremelésre fordítják, akkor azt csak differenciáltan szabad megtenni, nem pedig szétteríteni a majd 160 ezer pedagógus közt. Azokat kell segíteni, támogatni, akik a legalkalmasabbak a pályára, akik az egyre nehezebb helyzetben is áldozatosan dolgoznak a felnövő generációkért és a magyar közoktatás valódi megújításáért.

Nagyra értékelem Miniszterelnök Úr erőfeszítését, hogy eleget tegyen a szakszervezetek – álláspontom szerint sok esetben megalapozatlan – követeléseinek is, egyszermind az ország rövid- és hosszú távú felemelkedésén is fáradozzék, de itt tegnap, a 10 milliárdos – javarészt differenciált béremelésre és továbbképzésre szolgáló – tartalék 7 milliárddal való megkurtításával rossz kompromisszum született.

Másfelől nem tartom vállalhatóknak, hogy most már többedik alkalommal előkerül a Pénzügyminisztérium előterjesztésében a felsőoktatásban egy újabb létszámleépítés. Ezt tarthatatlannak érzem, hiszen egy jelentős – és nem elkerülhetően sokkot kiváltó – leépítés már megtörtént. A szféra újabb hullámot nem bír ki a jelen helyzetben. Úgy érzem, hogy amit mindezzel kapcsolatban többször elmondtam a kormányülésen, süket fülekre talált.

Végül azt is el kell mondanom, hogy szeretném megkönynyítani Miniszterelnök Úr helyzetét. Meglepett, amikor az újságban azt olvastam, hogy állítólag bírálta munkámat. Történt mindez azután, hogy a nagyobbik kormánypart képviselőnöje kormányellenes tüntetést szervezett, azon teljesen megalapozatlan követeléseket hangoztatott, nekem, mint a Kormány tagjának a lemondását követelte. Úgy gondolom, hogy több támogatást és segítséget érdemel az, aki saját renoméját és népszerűségét is feláldozva tisztességgel és lojálisan képviseli a Kormányt és politikáját, még akkor is, mikor az olyan döntéseket hoz, amelyek saját álláspontjával ellentétesek. Ha a munkám és személyem iránti bizalom ilyen gyenge, akkor nem tudom szilárd háttérrel képviselni azt a politikát, amelyre a kormányprogram épül, amely legjobb meggyőződésem szerint való, s amely minden pillanatnyi konfliktus ellenére az ország felemelkedését szolgálja. A méltatlan támadások tömegét addig lehet viselni, amíg egyértelmű támogatást érez az ember maga mögött. Enélkül csak újabb koalíciós konfliktusok forrása lehet mindez, s nem akarom terhelni az amúgy sem könnyű helyzetben lévő kormánypártokat.

Úgy gondolom, hogy az elmúlt közel másfél évben legjobb tudásommal szolgáltam a magyar oktatásügy és kultúra ügyét. Az általam vezetett minisztérium munkatársaim áldozatos munkája nyomán olyan eredményeket tud felmutatni, amelyekre évtizedek óta nem volt képes ez a tárca hazánkban. Sajnálom, hogy Miniszterelnök Úrtól nem kaptam meg azt a támogatást, amely elengedhetetlenül szükséges e csöppet sem könnyű munka maradéktalanul sikeres végzéséhez.

Természetesen a költségvetési tárgyalások befejezéséig hivatalomban maradok, s kérem, hogy felmondásom hatályba lépésének időpontjául 1996. január 1-jét tekintse.

Budapest, 1995. november 24.

dr. Fodor Gábor

– Azért ez az időzítés mégsem volt szerencsés. Ugyanis, függetlenül attól, hogy mi történt a háttérben, a közvélemény számára azt sejteti, mintha az SZDSZ presszionálta volna: mondjon le, s ezáltal is tesznek egy gesztust az MSZP-nek. Jelezve, hogy feláldozzák a koalíció érdekében azt a minisztert, aki sokak szemében szálka volt. Volt ilyen paktum a háttérben?

– Nem.

– De hát hiába telt be a pohár, hiába érezte úgy, hogy már nincs politikai támogatása, attól még azt a három napot, amíg az MSZP kongresszusa tart, kibírhatta volna. Én elhiszem, hogy ez nem erre az alkalomra időzített lemondás volt, de azt gondolom, hogy sokan továbbra is valami alkut sejtene a lépése mögött.

– Ismétlem: nem volt alku. Amikor eldöntöttem, hogy lemondok, minél gyorsabban túl akartam jutni ezen a processzuson. Ugyanakkor ahogy most már többszörösen is rákérdez, én is érzem, hogy az időpont indoklásra szorul. Nos, azt azért szerettem volna elkerülni, hogy ha az MSZP-kongresszuson különböző csoportok támadnak, és az én lemondásom csak ezt követően kap nyilvánosságot, akkor bárkiben az az érzet erősödik meg: én a szocialisták kritikája miatt mondtam le. Tehát inkább előre jelezni akartam: ez a döntés az enyém és végleges.

– Végül is, hogy néz ki, merre billen a minisztersége mérlege? A negatívumok, vagy a pozitívumok serpenyője a súlyosabb?

– Nézze, ez egy olyan műfaj, ahol a közönség nem annyira a fair játékot, mint inkább az eredményt dűjazza. Az eredményt, amely visszafelé a legnagyobb nemtelenségeket is hajlamos megnevesíteni. Én tisztában vagyok ezzel, de a bőrömből nem fogok kibújni: én úgy szerettem volna eredményes lenni, hogy ragaszkodom az elveimhez is. Ez most nem sikerült, de ebből a kudarcból én nagyon sokat tanultam. Pontosabban az elmúlt másfél évből, ahol nagyszerű emberekkel dolgozhattam együtt, a munkatársaimtól nap mint nap gazdagodtam valamivel, s

31 és 33 éves korom között megtapasztaltam, mit jelent ma miniszternek lenni Magyarországon.

Összességében a magam szempontjából viszont nem tekintem kudarcnak a miniszterségem időszakát. Nagyon bízom abban, hogy amit elkezdtünk, annak pozitív következményeit előbb-utóbb a társadalom érzékelni fogja. S örülök annak, hogy sikerült érdemi szemléletváltást meghonosítani a minisztériumban s a környező intézményekben. A korábbihoz képest nyugatosabb látásmód hatására már inkább elvekhez és szabályokhoz mérjük magukat, s nem pusztán a lobbik nyomása alapján működnek. Persze nem állítom, hogy sikertörténet, amiről beszéltünk. De lehetett volna az, ha a koalíciós partnerek tartják magukat eredeti célkitűzéseikhez. S bár én is nyilván követtem el hibákat, de kevés dolgot bántam meg. Azokat a pontokat, ahol hibáztam, természetesen nagyon bánom, mert ilyenek is vannak. Például sokkal többet kellett volna foglalkoznom a stabil háttérország megteremtésével, támogatók megnyerésével, mert ezt adottnak vettem, s lám, a történet azt bizonyítja: tévedtem.

– S mihez kezd a továbbiakban? Hogyan alakul politikusi pályája?

– Egyéni választókerületben megválasztott képviselő vagyok, végezni fogom az SZDSZ-frakcióban a munkám. Időm van arra, hogy felkészüljek a jövőre.

– Tanítani fog? Vagy esetleg egy SZDSZ-ösztöndíjjal külföldre megy?

– Tanítani lehet, hogy ismét fogok, hiszen ezt nagy szeretettel csináltam. Az SZDSZ-től semmiképpen nem fogadnék el „végkielégítést”. Ha úgy döntök, hogy külföldön dolgozom egy darabig, az kizárólag az én és családom döntése lehet. De nem biztos, hogy ezt választom. Ami viszont biztos: nekem politikusként és polgárként is nagyon sokat adott a miniszterség másfél éve. Sok tapasztalatot szereztem, sokat okultam. S valószínűleg keményebb és ütésállóbb vagyok, mint voltam. Ez a mai világban, úgy tűnik, nélkülözhetetlen vértet.

1995. december–1996. január